

KİLİKYA FELSEFE DERGİSİ

KİLİKYA JOURNAL OF PHILOSOPHY

Yıl | Year: 2019

Sayı | Issue: 1

E-ISSN: 2148-9327

Kilikya Felsefe Dergisi – 2019 / 1 | Kilikya Journal of Philosophy – 2019 / 1

KİLİKYA FELSEFE DERGİSİ | KİLİKYA JOURNAL OF PHILOSOPHY

uluslararası, hakemli akademik bir felsefe dergisidir.

Yılda 2 kez yayımlanır (Nisan-Ekim).

Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.

Yayın kurulunun izni olmaksızın yayının tamamı ya da bir bölümü kopyalanamaz, çoğaltılamaz, ticari amaçlarla kullanılamaz.

Tüm hakları saklıdır.

Bu dergide öne sürülen düşünceler makale yazar(lar)ına aittir.

© Mersin Üniversitesi yayımıdır.

is an international, peer-reviewed academic philosophy journal.

Published twice a year (April-October).

Publication languages of the journal are Turkish and English.

No parts of this publication may be reproduced, copied or transmitted without the permission of the editorial board.

All rights reserved.

The moral and/or legal rights of the author have been asserted.

© Published by Mersin University

Dizinler ve Platformlar | Indexes and Platforms

TR Dizin: Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı | TR Index: Social Sciences and Humanities Database

SOBİAD: Sosyal Bilimler Atıf Dizini | SOBIAD: Social Sciences Citation Index

Google Akademik | Google Scholar

The Philosopher's Index

Philosophy Documentation Center

Kurucu | Founder

Eray YAĞANAK

Tasarım ve Mizanpaj | Design and Page Layout

Selma AYDIN BAYRAM

Yazışma Adresi | Mailing Address

Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü,

Çiftlikköy Yerleşkesi / 33343, Yenişehir, Mersin, TÜRKİYE

Telefon | Phone: +90 324 361 00 01-14529

E-posta | E-mail: cilicia.journal.of.philosophy@gmail.com

Web Adresi | Web address: <http://philosophy.mersin.edu.tr>

E-ISSN: 2148-9327

Yayın Kurulu | Editorial Board

Baş Editör | Editor-in-Chief

Eray YAĞANAK
Mersin University, Turkey

Editör | Editor

Selma AYDIN BAYRAM
Middle East Technical University, Turkey

Yardımcı Editör | Associate Editor

Sezen BEKTAŞ
Selçuk University, Turkey

İngilizce Dil Editörü | English Language Editor

Daria OR, Ankara, Turkey

Yayın Kurulu | Editorial Board

Ahu TUNÇEL, Maltepe University, Turkey
Aret KARADEMİR, Middle East Technical University, Turkey
Elif ÇIRAKMAN, Middle East Technical University, Turkey
Emre Arda ERDENK, Karamanoğlu Mehmetbey University, Turkey
Erdem ÇİFTÇİ, Mersin University, Turkey
Erhan DEMİRCİOĞLU, Koç University, Turkey
Funda NESLİOĞLU SERİN, Ondokuz Mayıs University, Turkey
Güncel ÖNKAL, Maltepe University, Turkey
Naciye ATIŞ, Mersin University, Turkey
Pakize ARIKAN SANDIKCIOĞLU, İzmir Katip Çelebi University, Turkey
Philip Anthony GOFF, Central European University, Turkey
Sam COLEMAN, University of Hertfordshire, United Kingdom
Sibel KİBAR KAVUŞ, Kastamonu University, Turkey
Vedat KAMER, İstanbul University, Turkey

Danışma Kurulu | Advisory Board

Aaron GARRETT Boston University, USA	Duncan PRITCHARD University of Edinburgh, Scotland
A. Kadir ÇÜÇEN Uludağ University, Turkey	Elly PIROCACOS The American College of Greece, Greece
Afşar TİMUÇİN Kocaeli University, Turkey	Ertuğrul R. TURAN Ankara University, Turkey
Ahmet İNAM Middle East Technical University, Turkey	Eyüp ERDOĞAN Mersin University, Turkey
Alexander BIRD University of Bristol, United Kingdom	Graham OPP Monash University, Australia
Andrea ROBIGLIO KU Leuven University, Belgium	Harun TEPE Hacettepe University, Turkey
Antonio RUSSO University of Trieste, Italy	Hasan ÜNDER Ankara University, Turkey
Arslan TOPAKKAYA Erciyes University, Turkey	İsmail SERİN Ondokuz Mayıs University, Turkey
Aydan TURANLI İstanbul Technical University, Turkey	Jim WETZEL Villanova University, USA
Aynur YURTSEVER Mersin University, Turkey	Kamuran ELBEYOĞLU Toros University, Turkey
Barış PARKAN Middle East Technical University, Turkey	Kubilay AYSEVENER Dokuz Eylül University, Turkey
Betül ÇOTUKSÖKEN Maltepe University, Turkey	Kurtul GÜLENÇ Mimar Sinan Fine Arts University, Turkey
Bill WRINGE Bilkent University, Turkey	Marie-Elise ZOVKO University of Zagreb, Croatia
Bülent GÖZKAN Mimar Sinan Fine Arts University, Turkey	Martin THIBODEAU Université Saint-Paul University, Canada
Celal TÜRER Ankara University, Turkey	Martin van HEES University Amsterdam, Netherlands
Cengiz M. TOSUN Mersin University, Turkey	Mehmet ELGİN Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey
Cihan CAMCI Akdeniz University, Turkey	Melih BAŞARAN Galatasaray University, Turkey
Doğan GÖÇMEN Dokuz Eylül University, Turkey	Metin TOPUZ Mersin University, Turkey

Michael O'SULLIVAN
The Chinese University of Hong Kong, China

Moira GATENS
University of Sydney, Australia

Philip KITCHER
Columbia University, USA

Ray MONK
University of Southampton, England

Robin ÇELİKATEŞ
University of Amsterdam, Netherlands

S. Atakan ALTINÖRS
Galatasaray University, Turkey

Soraj HONGLADAROM
Chulalongkorn University, Thailand

Stephen LAW
Heythrop College-University of London, England

Ş. Halil TURAN
Middle East Technical University, Turkey

Taşkıner KETENCİ
Mersin University, Turkey

Thom BROOKS
Durham University, United Kingdom

Yavuz ADUGİT
Kocaeli University, Turkey

Zehragül AŞKIN
Mersin University, Turkey

Zeynep DİREK
Koç University, Turkey

Sayı Hakemleri | Issue Referees

Ahmet EYİM, Van Yüzüncü Yıl University
Aliye KOVANLIKAYA, Galatasaray University
Barış PARKAN, Middle East Technical University
David GRÜNBERG, Middle East Technical University
Emre Arda ERDENK, Karamanoğlu Mehmetbey University
Erol KUYURTAR, Muğla University
Aret KARADEMİR, Middle East Technical University
Haluk AŞAR, Erciyes University
İbrahim Okan AKKIN, Ardahan University
İlhan İNAN, Koç University
İsmail SERİN, Ondokuz Mayıs University
Mehmet Hilmi DEMİR, Middle East Technical University
Murat ARICI, Selçuk University
Nazile KALAYCI, Hacettepe University
Pakize ARIKAN SANDIKCIOĞLU, İzmir Katip Çelebi University
S. Atakan ALTINÖRS, Galatasaray University
Saniye VATANSEVER, Bilkent University
Sibel KİBAR KAVUŞ, Kastamonu University
Vedat KAMER, İstanbul University

Yazarlara Bilgi | Author Guidelines

- 1) **Kilikya Felsefe Dergisi, uluslararası, hakemli** akademik bir dergidir.
- 2) Dergi, **Nisan** ve **Ekim** aylarında olmak üzere yılda **2 sayı** ve **elektronik** (e-dergi) olarak yayımlanmaktadır. **Nisan** sayısı için gönderilecek çalışmalar **1 Şubat**, **Ekim** sayısı için gönderilecek çalışmalar ise **1 Ağustos**'a kadar kabul edilmektedir. Bu tarihler sonrasında gönderilen çalışmalar derginin sonraki sayısında yayımlanmak üzere değerlendirilmeye alınır.
- 3) Dergi, Türkçe ve İngilizce çalışmaları kabul etmektedir.
- 4) Yazarlardan çalışma alanlarına uygun olarak, felsefe problemlerine ilişkin özgün katkılar sağlaması beklenmektedir. Dergiye gönderilecek çalışmalar “Araştırma Makalesi” türünde yazılmalı ve daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- 5) Dergiye gönderilen çalışmaların değerlendirilmesinde **çift-kör hakemlik** sistemi uygulanmaktadır. Hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, yazarlar hakkında ise hakemlere bilgi verilmez.
- 6) Gönderilen çalışmalar, hakem değerlendirme sürecine alınmadan önce editör ve/veya yayın kurulu üyeleri tarafından içerik, yazım ve referans kuralları açısından ön değerlendirmeye alınacaktır. Dilbilgisi ve yazım kurallarına, makale şablonunda yer alan biçimsel özelliklere ve/veya referans kurallarına uygun olarak hazırlanmamış çalışmalar, hakem değerlendirme sürecine alınmayıp, eksik ve/veya hataların durumuna göre, ya gözden geçirilip düzeltilmesi önerisiyle yazar(lar)a **geri gönderilecektir** ya da doğrudan **reddedilecektir**.
- 7) İngilizce hazırlanmış çalışmaların dergiye gönderilmeden önce, dil ve yazım açısından düzeltileri (*Proofreading* ve *Editing*) yapılmış/yaptırılmış olmalıdır. Olası dilbilgisi ve yazım hataları yazarlara aittir. Kilikya Felsefe Dergisi dil ve yazım hataları bakımından sorumlu değildir.
- 8) Çalışmalar, **100-250** kelime aralığında olmak üzere Türkçe ve İngilizce özet ile **beş (5)** adet **anahtar kelime** içermelidir.
- 9) Gönderilecek çalışmalar, kaynakça bölümü hariç, **3.000-6.000** kelime aralığında olmalıdır. Değerlendirmeyi yapan hakem(ler)in önerisiyle ve/veya yayın kurulunun uygun gördüğü durumlarda bu kelime sınırının üstündeki çalışmalar yayımlanabilir.
- 10) Gönderilecek çalışmalar derginin internet sayfasındaki **Makale Şablonu** kullanılarak hazırlanmalıdır. Şablon içinde yer alan Makale Geliş Tarihi, Makale Kabul Tarihi, Sayfa Numaraları, vb. eksik bilgiler, çalışma, hakem değerlendirmesi sonrasında yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde tarafımızdan eklenecektir.
- 11) Dergiye gönderilecek çalışmalar referans sistemi, dipnot gösterme biçimi ve kaynakça düzeni bakımından American Psychological Association (APA) 6.0 stiline uygun olarak hazırlanmalıdır. Yazarlar, kaynak gösterimi ve kaynakça oluşturma hakkında detaylı bilgi için derginin internet sayfasında yer alan **Kaynak Gösterme ve Kaynakça Oluşturma Rehberi**'ni esas almalıdır.
- 12) Ön değerlendirmeden geçen çalışmalar, çalışma dosyası üzerindeki her türlü kimlik bilgisi silinerek içerik bakımından değerlendirilmek üzere ilgili alanda çalışma yapmış en az iki hakeme gönderilir. Çalışmanın yayımlanabilmesi için en az iki hakemin “olumlu” görüş bildirmesi gerekmektedir. İki hakemin de “olumsuz” görüş bildirmesi halinde çalışma reddedilir. Hakemlerden birisinin “olumsuz”, diğerinin “olumlu” görüş bildirmesi durumunda çalışma üçüncü bir hakeme gönderilir. Çalışmanın yayımlanmasında üçüncü hakemin raporu belirleyici olur. Ancak bazı durumlarda çalışma üçüncü hakeme gönderilmeden yayın kurulu kararı ile kabul veya reddedilebilir.

- 13) Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda yazarlara bilgi verilir. Düzeltme istenmesi durumunda, yazarların ilgili hakemlerin eleştiri ve önerilerini dikkate alması beklenmektedir. Hakem değerlendirme sürecinin öncesinde veya sonrasında yayın kurulu ve/veya editörler tarafından da düzeltmeler önerilebilir. Düzeltilmiş çalışmanın belirtilen süre içinde dergiye ulaştırılması yazarların sorumluluğundadır.
- 14) Çalışmaların bilimsel, etik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazarlar akademik etik ilkeleri dikkate almalı ve çalışmalarını bu ilkeler doğrultusunda hazırlamalıdır. Dergiye gönderilen çalışmaların Turnitin Programı aracılığıyla özgünlük denetimi yapılacaktır.
- 15) Kilikya Felsefe Dergisi'nde yayımlanan çalışmalarda belirtilen görüşler yazarlarına aittir; çalışmaların yayımlanması, derginin bu görüşleri savunduğu anlamına gelmez.
- 16) Yayımlanan çalışmaların tüm hakları Kilikya Felsefe Dergisi'ne aittir. Kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir.
- 17) Çalışmalar cilicia.journal.of.philosophy@gmail.com e-posta adresine gönderilmelidir.

-
- 1) **Kilikya Journal of Philosophy** is an **international, peer-reviewed** academic journal.
  - 2) The journal is published **twice a year** in electronic format (**e-journal**) in **April** and **October**. The manuscripts for the **April** issue are to be submitted before **February 1**, and the manuscripts for the **October** issue are to be submitted before **August 1**. Submissions after these dates will be assessed for the next issue of the journal.
  - 3) The journal accepts submissions in Turkish and English.
  - 4) Authors are expected to make unique contributions to philosophical problems in accordance with their field of study. Manuscripts are to be written in the form of "Research Article" and accepted for publication on the understanding that they have not been previously published or submitted for publication.
  - 5) The double-blinded assessment system is applied in evaluating the manuscripts submitted to the journal. The authors are not informed about the identities of the referees and the referees are not informed about the identities of the authors.
  - 6) The articles are taken into preliminary examination in terms of writing and reference rules before the editorial team sends them for peer review. For this reason, authors need to pay attention to the rules of spelling and reference. Manuscripts that are not prepared in accordance with grammar and writing rules, article template and/or reference rules will not be accepted for the referee evaluation and, depending on the severity of the mistakes/deficiencies, will be **sent back** to the author(s) with the suggestion to revise it or will be **rejected** directly.
  - 7) Articles in English are expected to have been *proofread* and *edited* prior to submission. The authors shall be **solely responsible** for any grammatical or orthographic mistakes. Kilikya Journal of Philosophy shall not be responsible for any such mistakes.
  - 8) The articles should include an **abstract** of **100-250 words** in English and Turkish, as well as **five (5) keywords** for each language.
  - 9) Articles are expected to be in the range of **3000-6000 words** (*without bibliography*). Longer manuscripts may be published by the recommendation of the reviewing referee(s) and/or where the editorial board deems appropriate.

- 10) Manuscripts are to be prepared according to the **Article Template** on the web page of the journal. The information in the letterhead of the template shall be filled by the editorial team once the article is accepted for publication. The date of arrival, the date of acceptance, the page numbers and other information in the template letterhead will be added by the Editors if the manuscript is accepted to be published after the referee evaluation.
  - 11) The manuscripts should be prepared in accordance with the American Psychological Association (APA) 6.0 style in terms of reference system, format of footnotes and bibliography. Authors should consult our **Reference Guidelines** on the web page of the journal for detailed information on creating bibliography references and footnotes.
  - 12) Manuscripts that pass the preliminary evaluation will be sent for evaluation by at least two referees related to the field of study. At least two referees need to “approve” in order for the manuscript to be published. If both referees “disapprove”, the manuscript will be rejected. If one of the referees “disapproves” and the other “approves” the manuscript, the manuscript will be sent to the third referee, whose opinion will determine whether the manuscript is to be published or not. However, occasionally the manuscript can be accepted or rejected by the editorial board without sending it to a third referee.
  - 13) The author(s) will be informed in accordance with the referee reports. If correction is requested, the authors are expected to consider the criticism and recommendations of the relevant referees. Corrections may also be proposed by the editorial board and/or editors before or after the referee evaluation process. It is the responsibility of the authors to deliver the corrected manuscript within the specified time limit.
  - 14) The scientific, ethical and legal responsibility regarding the manuscript belongs to the author/authors. Authors should consider academic ethical principles and prepare their work in line with these principles. Manuscript authenticity check will be conducted using Turnitin Program.
  - 15) The opinions expressed in the works published in the Kilikya Journal of Philosophy belong to their authors; the publication of works does not mean that the journal defends or supports these views.
  - 16) All rights of published works belong to Kilikya Journal of Philosophy. Citations can be made provided that the source is explicitly indicated.
  - 17) Please submit the manuscripts to **cilicia.journal.of.philosophy@gmail.com**
-

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

Dergi Künyesi Front Matters.....	i
Yayın Kurulu Editorial Board.....	ii
Danışma Kurulu Advisory Board.....	iii
Sayı Hakemleri Issue Referee.....	iv
Yazarlara Bilgi Author Guidelines.....	vi

Araştırma Makaleleri | Research Articles

Etkileşimci Metafor Kuramının Eleştirisi

Criticism of the Interactionist Theory of Metaphor

Alper YAVUZ..... 1-14

Felsefenin Doğuşuna İçkin Bir Unsur Olarak Mitos

The Mythos as an Immanent Element in the Birth of Philosophy

Mehmet Buğra ÖZGÖÇER..... 15-26

Gramer Hatalarına Dayalı Argümantasyon ve Bir *Ad Hominem* Alt Türü Olarak "De Ayrı" Safsatası

Fallacious Argumentation Based on Grammatical Errors: A New Subtype of *Ad Hominem*

Tevfik UYAR..... 27-38

Geliş Tarihi | Received: 17.01.2019

E-ISSN: 2148-9327

Kabul Tarihi | Accepted: 27.02.2019

<http://philosophy.mersin.edu.tr>

Araştırma Makalesi | Research Article

ETKİLEŞİMCİ METAFOR KURAMININ ELEŞTİRİSİ

Alper YAVUZ*†

Öz: Bu yazıda Elisabeth Camp'in metafor kuramını eleştireceğim. Bu kurama göre metaforik anlam metaforik olarak kullanılan terimin işaret ettiği şeyin karakterizasyonunun bir başka şeyin karakterizasyonu ile etkileşimi yoluyla ortaya çıkar. Bu etkileşim beraberinde metaforun önemli bilişsel özelliklerinden biri olan olarak-görme etkisini zorunlu olarak getirir. Ben bu kuramın açıklamaya çalıştığı dilsel olguyu gereksiz yere karmaşıklaştırdığını savunacağım. Söz konusu olgu etkileşime gerek olmadan da açıklanabilir. Camp'in tersine, olarak-görme etkisinin metafor için özsel olmadığını savunacağım. Bunların yanı sıra Camp'in metafor kuramının kimi deşillenmiş metafor kullanımlarını açıklayamadığını göstermeye çalışacağım.

Anahtar Kelimeler: Metafor, etkileşimci metafor kuramı, Elisabeth Camp, deşilleme, olarak-görme etkisi.

CRITICISM OF THE INTERACTIONIST THEORY OF METAPHOR

Abstract: In this paper, I will criticise Elisabeth Camp's theory of metaphor. According to this theory, the metaphorical meaning arises from the interaction of the characterization of the thing which the metaphorically used term indicates with the characterization of another thing. The interaction forces out one of the most important cognitive features of metaphor, the seeing-as effect. I will argue that this theory unnecessarily complicates the linguistic phenomenon it tries to explain, and that the phenomenon in question could be explained without the need for interaction. Contrary to Camp, I will try to show that the seeing-as effect is not essential for metaphor. I will also try to demonstrate that Camp's theory of metaphor fails to explain some uses of negated metaphors.

Keywords: Metaphor, interactionist theory of metaphor, Elisabeth Camp, negation, seeing-as effect.

---

* Arş. Gör. Dr. | Res. Asst. Dr.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türkiye | Mimar Sinan Fine Arts University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Philosophy, Turkey

alper.yavuz@msgsu.edu.tr

Orcid Id: [0000-0001-5763-3421](https://orcid.org/0000-0001-5763-3421)

Yavuz, A. (2019). Etkileşimci metafor kuramının eleştirisi. *Kilikya Felsefe Dergisi*, 1, 1-14.

† Bu çalışma *The Phrasal Implicature Theory of Metaphors and Slurs* başlıklı doktora tezimin 6. bölümünün 3. kesiminin kısaltılmış ve gözden geçirilmiş halidir.

1. Giriş

Metafor yazınında yaygın bir görüş metaforun özel bir dilsel kategori olduğudur. Buna göre metaforik ve böyle olmayan düz anlamlı tümceler iki ayrı türde yorumlamayı gerektirirler. Bu görüşü paylaşanlar arasında *etkileşimci metafor kuramcıları* da bulunur. İlk olarak Max Black kendi metafor kuramını “etkileşimci” olarak adlandırmıştır (Black, 1954-1955). Buna göre metaforik anlamın ortaya çıkması için iki terimin ve bu terimlerle ilişkili düşüncelerin etkileşime girmesi gerekir. Metaforun özgün dilsel ve bilişsel nitelikleri ancak bu yolla açıklanabilir. Etkileşim düşüncesi daha sonra bir çok metafor kuramında karşımıza çıkar. Richard Moran (1989) ve Elisabeth Camp’i etkileşimciliği savunan metafor kuramcıları arasında sayabiliriz.

Bu yazıda etkileşimci metafor görüşünü eleştirip metaforun özel bir kategori olarak görülmesi için etkileşimciliğin sunduğu gerekçelerin yetersiz olduğunu savunacağım. Tartışmamı bu görüşün çağdaş savunucularından Elisabeth Camp’in metafor kuramı üzerinden yürüteceğim ancak Camp’in kuramına yönelik eleştirilerimin diğer etkileşimci metafor kuramlarına da yöneltilebileceğini düşünüyorum.

Bir sonraki bölümde Camp’in metafor kuramının ana hatlarını sunduktan sonra 3. Bölümde bu kuramın değillenmiş metaforları açıklamakta başarısız olduğunu göstermeye çalışacağım. 4. Bölümde metaforla ilgili kimi olgular için Camp’in kuramında verilen açıklamaların gereksiz karmaşıklıkta olduğunu savunacağım. 5. Bölümde ise metaforun bilişsel etkileriyle ilgili Camp’in görüşlerini tartışacağım.

2. Elisabeth Camp'in Etkileşimci Metafor Kuramı

Camp'in metafor kuramını açıklamak için gereken önemli bir kavram *karakterizasyon* kavramıdır. Bir sonraki alt kesimde bu kavram ele alınacak.

2.1. Karakterizasyonlar

Karakterizasyon kavramını Camp şöyle açıklar:

(...) tipik olarak birçok özelliğin beraber ortaya çıktığını deneyimleriz, ilkin belirli bireysellerde ve yine belirli türlerin bireyselleri arasında. Bu özellikleri sezgisel olarak biraraya getirerek benim bireysellerin ve türlerin “karakterizasyonları” olarak adlandırdığım ve başkalarınınca “klişeler” ya da “prototipler” olarak adlandırılanlara yaklaşık olarak benzeyen şeyler oluştururuz. (Camp, 2006, s. 3)

Bir başka deyişle bir karakterizasyon, bir nesne ya da türün bir temsilidir. Bir kimsenin o nesne ya da türle ilgili inançları ve diğer tutumları söz konusu karakterizasyonda yer alırlar (Camp, 2003, ss. 125-126). Örnek vermek gerekirse bir kimsenin Kant ile ilgili onun *Saf Aklın Eleştirisi*'nin yazarı olduğu, Almanya'nın Königsberg kentinde yaşamını geçirdiği gibi inançları o kişinin Kant karakterizasyonunda yer alan iki öğedir.¹

¹ Bu öğeler mantıksal olarak yüklemisel ve özellik türünde olduklarından kısaca “özellik” (“feature”) olarak anılırlar Camp'in terminolojisinde.

Camp'e göre bir karakterizasyonda yer alan ögeler bir enformasyon yığını değil, ağ ya da ağaç benzeri bir yapı olarak görülmelidir. Bu yapıyı her bir karakterizasyon ögesinin üç özelliği, *belirginlik*, *merkezilik* ve *derinlik* belirler. Belirli bir bağlam ve zamanda, bir karakterizasyondaki ögelerden biri diğerlerinden daha belirgin olabilir. Belirginlik özelliğini bir ögenin diğerlerinden daha kolay akla gelmesi olarak anlayabiliriz. Örneğin Kant için *Saf Aklın Eleştirisi*'nin yazarı olma özelliği diğer özelliklerden daha kolay akla gelebildiğinden bu özelliğin daha belirgin olduğu söylenebilir. Merkezilik özelliği ise bir ögenin bağlamsal etmenlerden hangi oranda etkilendiği ile ilgilidir. Merkezi ögeler diğer ögelerin üzerinde belirleyici (nedensel) rol oynarlar, bu nedenle daha temel nitelikteki karakterizasyon ögeleridirler ve bağlamsal etkilere dayanıklıdır. Örneğin Shakespeare'in *Romeo ve Juliet* oyununda Romeo'nun

(1) Juliet Güneştir.

sözü düşünüldüğünde, Romeo'nun Juliet karakterizasyonunda Juliet'in güzellik ve iyilik örneği olması, Juliet'in güzelliğiyle diğer kadınları sönük bırakmasının nedeni olarak düşünülebileceğinden ilkinin ikinciden daha merkezi bir özellik olduğu söylenebilir (Camp, 2006, s. 7). Son olarak derinlik özelliği bir karakterizasyon ögesinin zaman içinde değişime direnmesidir. Örneğin güvenilir olarak karakterize edilen bir kimse için bu özelliğin zaman içinde değişmesi güç olduğundan, bu özelliğin derin bir karakterizasyon ögesi olduğu söylenebilir (Camp, 2003, ss. 92-99).

Karakterizasyonlarla ilgili söylenmesi gereken önemli bir nokta bir kimsenin bir nesne ya da bir türle ilgili karakterizasyonunda belirli bir ögenin bulunması için o nesne ya da türün söz konusu ögenin dile getirdiği özelliği gerçekten taşımasının gerekmemesidir. Bir kimse bir şeyin belirli bir özelliği taşımadığını bilse de o şeyin karakterizasyonuna o özelliğin uyduğunu düşünüyorsa yine de o özelliği o şeyin karakterizasyonunun bir ögesi olarak varsayabilir. Camp bu özelliği "uygunluk" (*fittingness*) olarak adlandırır (Camp, 2015, s. 604). Metaforik yorumda uygunluk önemli bir kavramdır. Bunu görmek için Searle'ün şu örneğine bakalım:

(2) Richard bir gorildir.

Searle bu metaforik tümceyi şöyle yorumlar:

(3) Richard vahşi, pis, şiddete eğilimli vb.

Searle'e göre hayvan davranışlarıyla ilgili araştırmalar gorillerin aslında utangaç ve duyarlı hayvanlar olduklarını gösterdi ancak bir kişi bu yeni bilgiden haberdar olsa bile yine de gorilleri vahşi, pis, ... olarak karakterize etmeyi sürdürüp "goril" sözcüğünü metaforik olarak bu anlamda kullanmayı sürdürebilir (Searle, 1993, ss. 92-93). Camp'ın uygunluk kavramını kullanırsak vahşi, pis ... olmayı bir kimse goril karakterizasyonu için uygun özellikler olarak görebilir, gorillerin aslında böyle olmadığını bilse bile.

2.2 Metaforik yorumlama

Camp'ın metafor kuramının etkileşimci bir metafor kuramı olduğunu belirtmiştik. Genel olarak söylersek Camp'ın kuramında metaforik anlamın ortaya çıkması için özne-karakterizasyon ve yönetici-karakterizasyon arasında bir etkileşim gerekli. Bu ikisi arasında eşleşen özellikler, metaforik terimin metaforik anlamını belirliyor. Yukarıdaki (1) örneğinde Juliet'in karakterizasyonu özne-karakterizasyon, Güneş'in karakterizasyonu yönetici-karakterizasyon olur ve bunların etkileşimiyle seçilen özellikler "Güneş" teriminin metaforik anlamı olur.

Bu söylediklerimizi açıklamak için önce Camp'ten şu bölüme bakalım:

(...) konuşucu, dinleyicisinin, söz konusu öznenin karakterizasyonunu, metaforik terimin işaret ettiği yönetici karakterizasyon ile, konuşma bağlamının izin verdiği ölçüde, olabildiğince yapısal bakımdan eşbiçimli (izomorfik) yapmasını amaçlar. Konuşucunun belirli bir noktaya işaret etme amacı taşıdığı konuşmalarda, yalnızca yönetici karakterizasyondaki belirgin özellikler ile eşleşebilen özne karakterizasyonundaki birkaç özelliği ayırt etmek yeterli olur. Ancak daha varsıl, daha "derin anlamlı" metaforlar için konuşucu, dinleyicisinden yönetici karakterizasyonu uygulama projesini daha fazla ciddiye almasını ister. (Camp, 2006, s. 9)

Burada söylenenleri biraz daha ayrıntılandıralım. $\lceil a F \text{dir.} \rceil$ gibi biçimi olan bir metaforik tümcenin yorumunda, konuşucu a ve F terimlerinin işaret ettikleri şeylerin karakterizasyonlarını karşılaştırır. a 'yla ilişkili karakterizasyondaki en belirgin özellikler içinden, F 'yle ilişkili karakterizasyondaki en belirgin özelliklerle en sıkı biçimde eşleşenler seçilirler ve bunlar yeniden a 'ya yüklenirler (Camp, 2003, s. 208).

Bu açıklama şöyle bir soruyu beraberinde getiriyor. Camp'e göre metafor bilgi veremez mi? a 'ya yüklenen özellikler zaten a 'yla ilişkili karakterizasyonda olan özellikler. F burada yalnızca a 'nın hangi özelliklerinin yeniden a 'ya yükleneceğinin belirlenmesinde rol oynuyor. Öyleyse metaforu yorumlayan kişi a ile ilgili yeni bir özellik öğrenmemiş oluyor. Metaforun yalnızca a 'nın kimi özelliklerinin altını çizmek amacına hizmet ettiği söylenebilir. Örneğin (1)'de, yönetici-karakterizasyonda (Güneş'in karakterizasyonu) yer alan *Güneş en parlak gök cisimidir* ve *Güneş'in ışığı doğal ve özgündür* öğeleri özne-karakterizasyonda (Juliet'in karakterizasyonu) yer alan *Juliet en güzel kadındır* ve *Juliet'in güzelliği doğal ve özgündür* öğeleriyle sırasıyla eşleşir (Camp, 2003, s. 182). Sonuçta ortaya şu metaforik anlam çıkar:

(4) Juliet en güzel kadındır ve onun güzelliği doğal ve özgündür.

Burada metaforu yorumlayan kişi Juliet ile ilgili yeni bir özellik öğrenmemiş oldu. Bir başka deyişle yorumcunun Juliet karakterizasyonuna yeni bir özellik eklenmemiş oldu. Yalnızca zaten Juliet karakterizasyonunda var olan özelliklerin vurgulandığını fark etti. Örneğin "Juliet Veronalıdır" gibi bir tümce yoluyla Juliet karakterizasyonunda Veronalı olmak bulunmayan bir kimse Juliet ile ilgili yeni bir özellik öğrenebilir ancak (1) örneğindeki metafor bunu sağlayamıyor.

Peki, Camp bu sorunu kabul ediyor mu? Bu sorunun yanıtını görmek için öncelikle Camp'ın karakterizasyon öğelerinin kaç ayrı biçimde eşleşebildiği sorusuna verdiği yanıtı bakmalıyız. Camp'e göre bu dört biçimde olabilir. İki öğe ya (i) tam olarak aynı olabilir ya da şu üç biçimde benzeyebilir (ii) abartılı (iki özellik aynı ölçek üzerinde ancak aralarında derece farkı var), (iii) benzetimsel ya da (iv) metaforik (Camp, 2003, ss. 155-161). Bu dört biçimde işleyiş yukarıda anlatıldığı gibi oluyor. Dolayısıyla metafor yorumlama yoluyla yeni bir özellik öğrenilemiyor. Ancak Camp bunlara ek olarak metaforik yorumda yeni bir özelliğin de özne-karakterizasyona eklenmesinin olanaklı olduğunu söylüyor:

Yönetici karakterizasyondaki özelliklerin özne karakterizasyonunda zaten var olan özelliklerle eşleştiği bu dört biçime ek olarak bir kimsenin *a*-karakterizasyonuna [özne-karakterizasyon] yeni özelliklerin de *eklenmesi* olanaklıdır. Bu eklenen herhangi bir özellik olamaz. Öncelikle eklenen özellik *P*, *F*-karakterizasyonda [yönetici-karakterizasyon] epey belirgin olmalıdır (...) İkinci olarak, *P* (ya da onun abartısı azaltılmış bir sürümü) var olan karakterizasyonumuzda *a* için epey uygun bir özellik olmalı. Üçüncü olarak, bir bağlamsal desteğin –her zaman olmasa da tipik olarak konuşmanın ilkeleri ve ön varsayımları– bizde bakış açısının [etkileşim sonucunda açığa çıkan konuşucunun bakış açısı] bu biçimde yeni bir özellik ekleyebileceği beklentisini uyandırması gerekir. Örneğin birisi

(2) Bill bir buldozerdir.

diyerek dinleyicisinin buldozerlerin, Bill'in genel karakterindeki biri için uygun olabilecek en belirgin özelliğinin önlerinde hiçbir şeyin durmasına izin vermemeleri olduğunu fark etmesini bekler. Dinleyici bunu anladığında bu özelliği kendi Bill karakterizasyonuna, daha önceden böyle bir özellik var olmadığı durumda, ekleyebilir. (Camp, 2003, ss. 161-162) (Köşeli araç içindekiler benim eklemelerim.)

Sonuç olarak Camp'ın kuramında metaforların ancak bir öğenin “epey belirgin”, “epey uygun” olduğu ve bağlamca da ön plana çıkartıldığı çok sınırlı durumlarda yeni bir özelliğin bilgisini bize verebileceğini söyleyebiliriz.

Camp'ın kuramından metaforun kimi özellikleri vurguladığı ve ancak çok sınırlı durumlarda bilgi verici olduğu sonucunu çıkarmamızdan onun metaforu önemsiz bir dilsel kategori olarak gördüğü anlaşılmalıdır. Camp'e göre metaforun asıl önemli işlevi bir karakterizasyonun başka bir karakterizasyonu yeniden yapılandırmasıdır. Yönetici-karakterizasyon ve özne-karakterizasyon etkileşime sokulduğunda ilkindeki öğelerin yukarıda saydığımız belirginlik, merkezilik, derinlik gibi özellikleri ikincide eşlenen öğelerin bu özelliklerini günceller. Örneğin merkezilik özelliği yüksek bir öğe özne-karakterizasyonda eşleştiği öğeyi de merkezi yapar. Onun kendi karakterizasyonu içinde yeni bağlantılar kurmasına neden olabilir. Metaforun işte bu karakterizasyonları yeniden yapılandırma işlevine Camp “metaforun bakış açısına etkisi” adını veriyor ve bunun Black, Davidson, Moran gibi kuramcılarının metafora yükledikleri “şeyleri yeni bir ışık altında görmek” etkisiyle aynı olduğunu öne sürüyor (Camp, 2006, ss. 8-9). Metaforun bu türden bilişsel etkilerine yeniden döneceğiz.

3. Değillenmiş Metaforlarla İlgili Bir Sorun

Şimdi bu metafor kuramında değillenmiş, örneğin şu türden, metaforlarla ilgili bir soruna bakalım:

(5) Juliet Güneş değildir.

Camp'e göre mantıksal eklemeler ve niceleyiciler metaforik anlama ikincil etkide bulunurlar. Bir başka deyişle, önce özne-karakterizasyon ve yönetici-karakterizasyon etkileşime girer ancak bundan sonra eklemeler ve niceleyiciler değerlendirilir. Camp böyle bir örnek için şunları söyler

(9) Hiçbir insan bir ada değildir. [No man is an island.]

(...)

Bence (9) da aynı biçimde işler: önce ada-karakterizasyonumuzu insan-karakterizasyonumuza uygularız, sonrasında konuşucunun belirlenen özelliklerin hiç bir insanda olmadığını öne sürdüğünü anlarız. (Camp, 2003, s. 217)

Şimdi (5) örneğimizdeki tümcenin iki farklı senaryoda söylendiğini düşünelim. İlkinde konuşmanın iki tarafı da Juliet'in en güzel kadın olduğunu ve onun güzelliğinin doğal ve özgün olduğunu varsayıyor olsun. Yine benzer biçimde aynı kişilerin Güneş'in en parlak gök cismi olduğunu ve Güneş'in ışığının doğal ve özgün olduğunu varsaydıklarını düşünelim. Konuşucu (5) diyerek Juliet'le ilgili söz konusu varsayımları yadsımak ister. Bu senaryoda dinleyicinin söyleneği yorumlaması Camp'in öngördüğü biçimde gerçekleşebilir. Önce iki karakterizasyonun etkileşimi sonucu metaforik anlam saptanır, sonra değilleme işlemi uygulanır.

İkinci senaryoda iki konuşucu da Juliet'in söz konusu özellikleri taşımadığını varsayınlar. Bir başka deyişle şunlar varsayılıyor olsun: Juliet en güzel kadın *değildir*, Juliet'in güzelliği doğal ve özgün *değildir*. (5) diyen konuşucu Juliet ile ilgili bu olumsuz varsayımları vurgulamak istesin. Bu durumda metaforik yorum nasıl gerçekleşir? Camp'in kuramına göre şöyle olmalı: Dinleyici Juliet karakterizasyonu ile Güneş karakterizasyonlarını ilk senaryodakine benzer biçimde etkileştirir. Ancak bu etkileşim ona hiçbir içerik vermez çünkü Juliet ile ilgili yukarıda sayılan olumsuz karakterizasyon öğeleri hiçbir biçimde Güneş karakterizasyonunun öğeleri ile eşleşmezler. Ortaya istenen metaforik anlam çıkmadığı gibi tam tersine bu metafor istenmeyen yorumlara da neden olabilir. Örneğin dinleyici Juliet karakterizasyonunda yeterince belirgin, merkezi ve derin olmayan öğeleri Güneş karakterizasyonundaki öğelerle eşleştirmeye çalışabilir ve bunun sonucunda beklenmedik bir metaforik içerik ortaya çıkabilir.

Bu sorunun üstesinden gelmek için doğal bir öneri (5) sözünün metaforik yorumlanmasında yönetici-karakterizasyonun yani Güneş karakterizasyonunun değillenmesi ve Juliet karakterizasyonunun bu değillenmiş Güneş karakterizasyonu ile etkileşimi olabilir. Bu bize doğru metaforik içeriği verebilir. Ancak yukarıda değindiğimiz gibi Camp böylesi bir etkileşimi öngörmez. Diğer mantıksal eklemeler gibi değilleme eklemi de metaforik anlama dışsaldır. Önce anlam saptanmalı sonra

değillenmelidir. Camp'in öngördüğü çerçeve içinde kalıp bir karakterizasyonun nasıl değillenebileceği de hiç açık değil. Anımsanırsa karakterizasyonlar bir özellikler kümesi değil, iç yapısı bir ağ ya da ağaç gibi düşünülebilecek varlıklardı. Böylesi yapılara değilleme eklemesinin nasıl uygulanacağı, özellikler değillense bile aralarındaki bağlantılara ne olacağı belirsiz kalır.

Sonuç olarak Camp'in kuramının değillenmiş metaforlarla ilgili zor bir sorunla karşı karşıya olduğunu söyleyebiliriz. Ancak sorunlar bununla da sınırlı değil. Bir sonraki kesimde Camp'in kuramının metaforik yorumu gereksiz yere karmaşıktır, onun kuramsal araçlarına başvurmadan da istenilen metaforik yorumlara ulaşılabileceğini göstermeye çalışacağım.

4. Gereksiz Karmaşıklıklar

Basitçe söylersem savım şu: Camp'in ana amacı metaforun bilişsel etkilerini açıklayabilecek bir metaforik yorumlama kuramı geliştirmektir ancak bu amaca ulaşmak için ortaya koyduğu kuram gereksiz yere karmaşıktır. Karakterizasyon etkileşimi gibi metafora özgü olduğu düşünülen kuramsal araçlara gerek kalmadan, geleneksel kuramsal araçlarımızla Camp'in açıkladığı bilişsel ve dilsel olguları açıklayabiliyoruz. Öyleyse Camp'in etkileşimciliğine gereksinim var mı?

Yeniden (1) örneğimize dönersek Cavell'in (1998) çözümlemesinden yararlanırsak Romeo'nun Juliet karakterizasyonunda şu üç özellik olsun:

- (i) Dünyamın sıcaklığı
- (ii) Günümün başlangıcı
- (iii) Büyümem için yaşam kaynağım

Bunlara ek olarak Camp'in çözümlemesinden de şu özelliği alalım:

- (iv) En güzel kadın

Şimdi de Romeo'nun Güneş karakterizasyonunda şu beş özellik olduğunu düşünelim:

- (i*) Dünyamın sıcaklığı
- (ii*) Günümün başlangıcı
- (iii*) Büyümem için yaşam kaynağım
- (iv*) En parlak gök cismi
- (v*) Yanıklara neden olabilir

Burada iki karakterizasyondaki ilk üç özelliğin doğrudan eşleştiğini söyleyebiliriz. Her ne kadar eşleşmenin Juliet tarafındaki öğelerle Güneş tarafındaki öğeler arasında metaforik anlam kaymaları olsa da bunlar büyük oranda ölü ya da ölmekte olan

metaforlar olduklarından bunların doğrudan eşleştiklerini varsaymamızda bir sakınca görünmüyor. Örneğin Güneş düz anlamıyla besin kaynağı sayılabilecekken Juliet ancak metaforik anlamda Romeo'nun büyümesi için yaşam kaynağı sayılabilir. Ancak bu metafor asıl metafora, yani (1)'e göre, çok daha sık kullanılan, yarı uzlaşımşallaşmış sayılabileceği için, daha kolay çözümlenebilir. Sonuçta Camp'in de yukarıda vurguladığı gibi iki karakterizasyon ögesi metaforik olarak da eşleşebilirler ancak tipik durumda bu eşleşmenin başarısı için söz konusu metaforun, çözümlenmesinde rol aldığı metafordan daha cansız (kolay çözümlenebilen) türde olması gerekir.

(iv) ve (iv*) özellikleri Camp'e göre eşleşirler ancak bu eşleşme ilk üç özellik gibi doğrudan olmaz. Burada benzetimsel bir eşleşme söz konusudur. Bir yanda kadınların en güzeli, öte yanda gök cisimlerinin en parlak, değerlendirme alanlarında en yüksek dereceli olmaları bakımından eşleşirler. Son olarak (v*) ögesi ise hiçbir Juliet karakterizasyonu ögesiyle eşleşmez.

Sonuçta ortaya çıkan metaforik anlam Juliet karakterizasyonunun ilk dört ögesini içerir. Bunu şöyle gösterebiliriz:

(6) Juliet dünyanın sıcaklığı, günümün başlangıcı, büyümem için yaşam kaynağım olan en güzel kadındır.

Şimdi ben buna alternatif bir sistemi göstereceğim. Buna göre bu metaforik yorumlamada özelliklerin eşleşmesinden çok bir yandaki özelliklerin tümcenin öznesine uygunluğunun ya da bağıntısının sınanması söz konusudur. "Güneş" sözcüğünün metaforik kullanıldığı fark edildikten sonra Güneş'le ilişkilendirdiğimiz, ilgili bağlamda uygun düşecek (belirgin) özellikler saptanır. Bunları yukarıdaki (i*)-(v*) özellikleri olarak düşünebiliriz. Sonrasında bu özelliklerden ancak tümcenin öznesine uygunlukları bakımından sınanıldıklarında bu sınavı geçenler seçilirler. Bunlar metaforik anlamı oluştururlar. Örneğin yukarıdaki Güneş özelliklerinden (i*)-(iii*) Juliet'e doğrudan yüklenebilecek özellikler olduğundan uygunluk sınavını geçerler. Tabii yukarıda belirtildiği gibi burada yüklemleme sırasında metaforik anlam kaymaları olur ancak bunların bu özellikleri dile getiren yüklemelerin fazladan bir metaforik yorumunu gerektirmeyecek sınırlar içinde olduğunu varsayabiliriz. (iv*) özelliği uygunluk sınavını doğrudan geçemez ancak birkaç adım çıkarım ile bu olanaklı olur. Örneğin *en parlak olma* özelliğinden önce *en göz alıcı olma* özelliği, buradan da *en güzel olma* özelliği çıkarsanır ve bu özellik Juliet'e yüklenir. (v*) özelliği ise hiçbir biçimde uygunluk sınavını geçemez. Sonuçta ilk dört özellik metaforik anlamı oluşturmuş olur ve Camp'in çözümlenmesiyle aynı sonuca yani (6)'ya ulaşmış oluruz.²

Aynı sonucu verse de burada benim önerdiğim alternatif metaforik yorumlama yöntemi Camp'ininkinden temel olarak ayırıcıdır. $\lceil a F \rceil$ biçiminde bir metaforik tümcede, Camp'in karakterizasyon eşleme yöntemine göre, tipik durumda, *a* ile ilişkili

² Searle (1993) de etkileşimci görüşe karşı benzer bir metaforik yorumlama yöntemi önerir. Buna göre yüklem terimiyle ilişkili özellikler özne teriminin sınırlaması ya da süzmesi ile metaforik anlam ortaya çıkar. Dolayısıyla ortada bir etkileşimden söz edilemez.

özelliklerden yalnızca F ile eşleşenler seçilip bunlar yeniden a' 'ya yüklenirler. Benim önerdiğim alternatif yöntemde ise F ile ilişkili özelliklerin a' 'ya uygunluğu sınanıp, seçilenler a' 'ya yüklenirler. Kabaca söylersek Camp'in yaklaşımında söz konusu olan a' 'nın özelliklerini F 'nin (eşleşme yoluyla) süzmesiyken, alternatif yaklaşımda F 'nin özelliklerini (uygunluk sınavıyla) a süzer.

Şimdi ben bu önerdiğim alternatif yöntemin metafora özgü olmadığını daha genel bir dilsel yöntemin bir örneği olduğunu söylemek istiyorum. Birçok başka durumda da yüklem teriminin hangi çıkarımlara izin verdiği özne terimine bakarak, onunla sınanarak saptanır. Şu örneklerle bakalım:

(7) Ayşe ve Ali evliler.

(8) Ayşe ve erkek kardeşi evliler.

(9) Ayşe ve Fatma evliler.

Bu örneklerde "evliler" yüklemine hangi çıkarımlara izin verdiğini saptamak için bu çıkarım adaylarını özne terimi ile sınımamız gerekir. Örneğin (7) örneğinde yüklem *birbirleriyle evliler* çıkarımına izin veriyorken diğer ikisinde olağan durumda bu çıkarımlara izin vermez.

Benzer bir durum dereceli yüklemle ilgili:

(10) Hollanda düzdür.

(11) Bu yol düzdür.

(12) Bu masa düzdür.

Bu örneklerde de "düz" yüklemine ne derece bir düzlükten söz etmek için kullanıldığının saptanması için ilgili özne terimlerine ne derece bir düzlüğün uygun düştüğü belirlenmelidir.

Son olarak Searle'ün ünlü "kesmek" örneğine bakabiliriz:

(13) Bill çimenleri kesti.

(14) Berber Tom'un saçlarını kesti.

(15) Sally keki kesti.

(16) Yalnızca derimi kestim.

(17) Terzi kumaşı kesti. (Searle, 1980, s. 221)

Bu örneklerde de “kesmek” yüklemine hangi çıkarımlara izin verdiği çıkarım adaylarının özne terimiyle sınılanması ile saptanır. Örneğin (15)’te kesimin bıçakla yapıldığı, (17)’de ise kesimin makasla yapıldığı çıkarımları uygun düşer.

Bütün bu örnekler yüklemle özne ile sınılanmasının genel bir dilsel yöntem olduğunu gösteriyor. Yukarıda tartıştığımız metafor örneğini de yüklemle özne ile sınılanması yöntemiyle açıklayabildiğimize göre metaforik yorumlamanın da bu genel dilsel yöntemin bir örneğini gerektirdiğini söyleyebiliriz.

Öyleyse etkileşim gibi metafora özgü olduğu düşünülen karmaşık bir yöntem neden gerek duyalım? Metaforu olağan dilsel araçlarla açıklayabiliyorsak neden onu özel bir kategori olarak düşünelim? Kuşkusuz gereken bilişsel çaba bakımından metaforlar ve özellikle de yeni metaforlar ile yukarıdaki örnekler arasında fark var. Yeni metaforları yorumlamak ilgili bağlama çok daha bağımlı. Bu da yüklemle ilgili daha fazla özelliği düşünmek ve onları özne ile sınılamayı gerektiriyor. Yukarıdaki metaforik olmayan örnekler ise daha az bilişsel çabayı gerektiriyor. Ancak bu aradaki yalnızca bir derece farkı. Yöntemsel ya da kategorik olarak metaforik ve metaforik olmayan dil arasında en azından etkileşimcilerin düşündüğü tarzda bir ayırım yapmak olanaklı görünmüyor.

5. Metaforun Bilişsel Etkisi

Camp’ın (ve diğerlerinin) metaforik yorumlamayı olduğundan daha karmaşık bir olgu gibi gösteren etkileşimci metafor görüşüne ilgisinin temel nedeni metaforun bilişsel önemini açıklayabilecek bir kuram geliştirmek istemeleri. Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi Camp’e göre metaforik yorumlamada yönetici-karakterizasyon özne-karakterizasyonu yeniden yapılandırır. Bunu metaforun bakış açısına etkisi olarak nitelendirir Camp. Bu etkiyi metaforun “bir şeyi bir başka şey olarak görmek” (kısaca “olarak-görme”) ya da “yeniden çerçevelendirici” etkisi olarak da adlandırabiliriz. Camp bu etkinin metaforik yorumlamaya özsel olduğunu öne sürer. Bir başka deyişle ölmekte olan ya da yorgun olarak nitelendirilen metaforlar için bile bu yeniden çerçevelendirme etkisinden söz edebiliyoruz Camp’e göre. Şu örneğe bakalım:

(18) Ayşe bir prenses.

Camp’e göre bu örneği yorumlamak isteyen bir dinleyici önce Ayşe ve prenses karakterizasyonlarını eşleştirmeli, sonrasında bu eşleşme sonucu ortaya çıkan metaforik anlamı saptamalıdır. Prensес karakterizasyonunun öğeleri, belirginlik, merkezilik, derinlik gibi özelliklerini de eşleştikleri Ayşe karakterizasyonu öğelerine aktardıklarından prenses karakterizasyonu Ayşe karakterizasyonunu yeniden yapılandırır. Bir başka deyişle Ayşe bir prenses *olarak görülür*, Ayşe ile ilgili bakış açısı değişir. Bu yeniden yapılandırma etkisi metaforik anlamın saptanmasından önce olduğundan bir metaforu anlamak için onun yeniden yapılandırıcı etkisine kaçınılmaz olarak uğrar dinleyiciler.

Camp’ın bu görüşünü değerlendirmeye geçmeden önce şunu söylemeliyim ki olarak-görmenin metaforların yapabileceği önemli bir etki olduğunu ben de kabul ediyorum.

Sorun bu etkinin metafor yorumlamanın olmaz olmaz bir parçası olup olmadığıdır. Bunu saptamak için öncelikle kimi ayrımlar yapmalıyız. İlk olarak olarak-görme etkisinin iki farklı biçimde anlaşılabilceğini söyleyebiliriz. Birincisi bir şeyi başka bir şey olarak imgelemde canlandırmak ikincisi ise Camp'ın sözünü ettiği gibi bir şeyi başka bir şey olarak düşünmek. Bu iki yorumun her biri için şunu söyleyebiliriz: metaforik dilde gözlemlediğimiz bu etkiyi düz anlamlı tümceler de yapabilirler. İmgelemek ile ilgili birinci yoruma bakarsak, örneğın Ali'yi tanıyan ancak mesleğini bilmeyen bir kimse "Ali bir futbolcu" sözünü duyduğunda Ali'yi futbol sahasında, futbol kıyafetleriyle canlandırabilir zihninde. Benzer biçimde "Ayşe bir cerrah" sözü de Ayşe'yi ameliyat yaparken zihnimize canlandırmamıza neden olabilir.

Olarak-görmenin Camp'ın ve etkileşimcilerin üzerinde durduğu ikinci yorumu için de düz (*literal*) dilden örnekler bulabiliriz. Örneğın abartılı düzeyde coşkulu davranışlarını gözlemlediğiniz bir kişi olan Ali için birisi şöyle desin:

(19) Ali kokain bağımlısı.

Bu düz anlamlı tek bir tümce sizin Ali'ye, onun kişiliğine ve davranışlarına bakışınızı değiştirebilir. Camp'ın terminolojisiyle söylersek Ali'yle ilgili karakterizasyonunuzu yeniden yapılandırabilir. Bir başka deyişle Ali'yi bir kokain bağımlısı *olarak görmeye* başlayabilirsiniz. Tek bir yüklem bir kimsede büyük bilişsel etkiler yapabilir. "Ayşe bir cerrah" sözü için de benzer şeyler söylenebilir. Ayşe'nin mesleğini öğrendiğinde bir kimse cerrahlıkla ilişkili özellikleri aklına getirip bu özellikler sayesinde Ayşe'ye bakış açısı değişip onu bir cerrah *olarak görmeye* başlayabilir. Sonuç olarak ister zihinde bir şeyi bir biçimde canlandırmak anlamıyla isterse bir şeyi başka bir şey olarak düşünmek anlamıyla ele alalım olarak-görme olgusu hem metaforik hem düz dilde görülebilir.³

Tartışmamız gereken olarak-görme etkisinin metaforik dil için zorunlu olup olmadığı. Öncelikli olarak düz dilden iki örnekle konuşucunun dinleyicisinin yüklemle ilişkili özelliklere erişmesini istediğı ve istemediğı iki ayrı duruma bakalım:

(20) – Ali'nin mesleğı nedir?

– Ali bir pilot.

(21) – Ayşe'nin meşgul bir insan olup olmadığını biliyor musun?

– Ayşe bir cerrah.

Bu iki konuşmayı düşündüğümüzde (20)'nin değil ancak (21)'in dinleyici ilgili mesleğın özelliklerine erişmeye zorladığını söyleyebiliriz. (21)'de dinleyici konuşucunun kastettiğı şeyi cerrahların tipik özelliklerini düşünmeden bulamaz. Olarak-görme etkisi bakımından düşündüğümüzdeyse (21) bu etkinin ortaya çıkmasını kolaylaştırırsa da ilkesel olarak hem (20)'nin hem de (21)'in olarak-görme etkisi yaratabileceğini kabul

³ Davies (1982-1983) ss. 75-76 ve Stern (2000) s. 283 de benzer bir noktaya dikkat çekiyorlar.

etmek gerekir. İkinci örnekte dinleyici cerrahların tipik özelliklerini düşünmeye zorlandığı için Ayşe'yi cerrah olarak görmesi daha kolay gerçekleşebilir. İlk örnekte böylesi bir kolaylaştırıcı neden olmasa da dinleyici Ali'yi pilot özellikleri ışığında yeniden düşünüp onu bir başka gözle görmeye başlayabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta olarak-görme etkisinin bu örneklerin hiçbirinde zorunlu olarak ortaya çıkmıyor olması. (21) örneğinde konuşucunun dolaylı yanıtı bu etkinin ortaya çıkmasını kolaylaştırıyor ancak yine de dinleyicinin zorunlu olarak Ayşe'yi cerrah olarak gördüğünü söylemeyiz. Dinleyicinin böyle görmeden de cerrahların tipik özelliklerini düşündükten ve *meşgul olma* özelliğini bulup Ayşe'ye yükledikten sonra daha ileri gidip Ayşe'yi bir cerrah olarak imgelemesi ya da onu öyle düşünmesi gerekmiyor. Bir başka deyişle Ayşe'nin cerrah olduğu bilgisinin dinleyicinin Ayşe ile ilgili inançlarını yeniden yapılandırması sonucu zorunlu olarak ortaya çıkmıyor.

Şimdi ben aynı şeyi Camp'in olarak-görmenin metafor için olmazsa olmaz olduğu yönündeki görüşüne karşı öne süreceğim. Bir başka deyişle olarak-görme etkisi düz dilde olduğu gibi metaforik dilde de zorunlu olarak ortaya çıkmaz. Yukarıdaki (18) örneğini yeniden düşünelim. Bu sözü duyan bir dinleyici Ayşe'yi bir prenses olarak zihninde canlandırabilir ya da prensesler ile ilgili özelliklerin Ayşe'ye yüklenmesi dinleyicinin Ayşe'yle ilgili inançlarını yeniden yapılandırıp bu inançları arasında yeni bağlantılar kurulmasına neden olabilir. Bu ikinci durumda Camp'in terimleriyle dinleyicinin Ayşe karakterizasyonu yeniden biçimlendirilmiş olur. Ancak burada zorunlu bir ilişki yok. Nasıl yukarıdaki (21) örneğindeki düz anlamlı yanıt dinleyicide olarak-görme etkisini yalnızca kolaylaştırmışsa metaforik konuşma da bu etkiyi kolaylaştırmaktan öte bir iş yapmaz. (18) sözünü duyan bir dinleyici Ayşe karakterizasyonunu yeniden yapılandırmadan da prenseslik ile ilgili hangi özelliklerin Ayşe'ye yüklendiğini saptayabilir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Camp (ve diğer etkileşimciler) olarak-görme etkisinin metafor için özsel olduğunu ve bunun da ancak etkileşimci bir metafor görüşüyle açıklanabileceğini öne sürüyorlar. Oysa benim bu kesimde savunduğum üzere olarak-görme etkisi ne düz dil ne de metaforik dil için özeldir. Yalnızca metaforik tümcelerin bu etkiyi kolaylaştırdığı söylenebilir. Ancak bu kolaylaştırıcılık bile metafora özgü değil, düz anlamlı tümceler de bu etkiyi yapabiliyorlar. Öyleyse olarak-görme etkisinin etkileşimci metafor görüşünün öngördüğü biçimde gerçekleştiğini, bu görüşü desteklediğini savunmak güç görünüyor.

6. Sonuç

Metafor dil felsefesinin en karanlık konularından biridir.⁴ Metaforların düşünce üzerinde özellikli gibi görünen etkilerini açıklayabilecek yeterlilikte bir dilsel kuram geliştirmek zorlu bir çaba gerektirir. Bu çabayı gösterip metafor yazınında etkili olmuş Camp'in etkileşimci metafor kuramını bu yazıda tartıştım. Bu kuram metaforla özsel bir

⁴ Örneğin William G. Lycan (2008) *Philosophy of Language* adlı yapıtında metaforun tartışıldığı bölüme "Karanlık Yan" ("The Dark Side") adını verir.

ilişkisi olduğu düşünülen olarak-görme etkisini temele alır. Metaforu özel kılan bu etkidir. Camp bu etkiyi açıklamak için metaforik kullanılan ifadenin işaret ettiği şeyle ilgili karakterizasyonumuzun bir başka şeyle ilgili karakterizasyonumuzla etkileşime girdiği ve bu şeyle ilgili düşüncemizi yeniden yapılandığı, o şeyi yeni bir ışık altında görmemize neden olduğunu savunur. Ben yukarıda bu görüşle ilgili üç temel soruna dikkat çektim. İlk olarak bu kuram kimi değillenmiş metafor kullanımlarını açıklayamıyor. Yukarıda örnek bir senaryo verip, bu koşullarda değillenmiş bir metaforun etkileşimci yorumunun yanlış sonuç verdiğini savundum. İkinci olarak Camp'ın metaforlarla ilgili açıklamak için etkileşimciliğe gerek duyduğu olgunun özel veya metafora özgü bir dilsel yönteme gerek duymadan da açıklanabileceğini savundum. Bunda en önemli gerekçem söz konusu bu olgunun dilimizin başka alanlarında da görülen daha genel bir olgu olduğu düşüncesi. Üçüncü olarak yine Camp'ın ve diğer etkileşimcilerin savunduğu, olarak-görme etkisinin metafor için özsel olduğu görüşünü eleştirdim. Metaforun önemli bir bilişsel etki olan olarak-görme etkisi üzerinde kolaylaştırıcı bir etkisi olduğunu kabul etmekle birlikte bu etkinin metaforun zorunlu bir sonucu olmadığını farklı senaryolar üzerinden göstermeye çalıştım.

KAYNAKÇA

- Black, M. (1954-1955). Metaphor. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 55, 273-294.
- Camp, E. (2003). *Saying and seeing-as: The linguistic uses and cognitive effects of metaphor* (Doktora Tezi). University of California, Berkeley, ABD.
- Camp, E. (2006). Metaphor and that certain 'je ne sais quoi'. *Philosophical Studies*, 129(1), 1-25. Doi: [10.1007/s11098-005-3019-5](https://doi.org/10.1007/s11098-005-3019-5)
- Camp, E. (2015). Logical concepts and associative characterizations. E. Margolis & S. Laurence (Ed.), *The conceptual mind: New directions in the study of concepts* içinde (ss. 591-621). Cambridge, MA: The MIT Press.
- Lycan, W. G. (2008). *Philosophy of language: A contemporary introduction* (2. baskı). New York, NY: Routledge.
- Cavell, S. (1998). *Must we mean what we say? A book of essays*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Davies, M. (1982-1983). Idiom and metaphor. *Proceedings of the Aristotelian Society, New Series*, 83(1), 67-86. Doi: [10.1093/aristotelian/83.1.67](https://doi.org/10.1093/aristotelian/83.1.67)
- Moran, R. (1989). Seeing and believing: Metaphor, image, and force. *Critical Inquiry*, 16(1), 87-112. Doi: [10.1086/448527](https://doi.org/10.1086/448527)

Searle, J. R. (1980). The background of meaning. J. R. Searle, F. Kiefer & Manfred Bierwisch (Ed.), *Speech act theory and pragmatics* içinde (ss. 221-232). Dordrecht, Hollanda, Boston, ABD, Londra, İngiltere: D. Reidel Publishing Company.

Searle, J. R. (1993). Metaphor. A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (2. baskı) içinde (ss. 83-111). Cambridge: Cambridge University Press.

Stern, J. (2000). *Metaphor in context*. Cambridge, MA: The MIT Press.

Geliş Tarihi | Received: 12.02.2019
Kabul Tarihi | Accepted: 07.04.2019

E-ISSN: 2148-9327
http://philosophy.mersin.edu.tr
Araştırma Makalesi | Research Article

FELSEFENİN DOĞUŞUNA İÇKİN BİR UNSUR OLARAK MİTOS

Mehmet Buğra ÖZGÖÇER*

Öz: Bu araştırma, felsefenin doğuşunda katkısı bulunan mitsel evren görüşünün işlevini ve felsefenin gelişimi ile olan bağına çözümlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Hesiodos ve Homeros gibi ozanların döneminden Pre-Sokratik filozoflara kadar olan dönemde “mitostan logosa” geçiş olarak özetlenen dönüşümün çok boyutlu yapısı irdelenmiştir. Belirli bir süreç içinde ve kısmi şekilde gerçekleşen bu dönüşüm, mitsel evren anlayışının kavramsal düşünce sistemleri ile olan bağına göstermektedir. Mitlerin yapısı üzerine farklı ekollerce dile getirilmiş değerlendirmelere göre bu anlatıların, evreni bütüncül olarak görmenin bir şekli oldukları görülmüştür. Bunun yanında mitlerin ilk filozoflara kadar olan dönemde kavramsal düşünceye nasıl bir temel teşkil ettikleri değerlendirilmiştir. Ayrıca felsefenin, mitsel düşünceden bütüncül evren anlayışını miras alıp, evrene bu bütüncüllükle ancak ondan farklı olarak rasyonel temelde açıklama girişiminin bir ifadesi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yunan Medeniyeti, mitos, logos, felsefe, Pre-Sokratikler.

THE MYTHOS AS AN IMMANENT ELEMENT IN THE BIRTH OF PHILOSOPHY

Abstract: This research aims to analyze the function of the mythical universe that contributed to the birth of philosophy and its relation with the development of philosophy. For this purpose, the multidimensional structure of the transformation which is summarized as “from mythos to logos” from the period of Hesiod and Homer to Pre-Socratic philosophers was examined. This transformation, which takes place in a certain process and in a partial way, shows the connection of mythical universe concept with philosophical thinking. According to the evaluations expressed regarding the structure of myths by different schools, it is obvious that these narratives are forms of holistic view of the universe as a whole. In addition, it is examined how up to the first philosophers in the period, the myths served as basis for the conceptual thought. Moreover, it has been determined that philosophy inherits the holistic universe understanding of the universe from mythical thought and is an expression of the attempt to explain this holism on a rational basis.

Keywords: Greek Civilization, mythos, logos, philosophy, Pre-Socratics.

* Doktora Öğrencisi | Ph.D. Student

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türkiye | Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Philosophy, Turkey

ozgocer_bugra@hotmail.com

Orcid Id: [0000-0003-4722-9948](https://orcid.org/0000-0003-4722-9948)

Özgöçer, M. B. (2019). Felsefenin doğuşuna için bir unsur olarak mitos. *Kilikya Felsefe Dergisi*, 1, 14-25.

1. Giriş

*Söylence dostu da bir biçimde filozoftur;
nitekim söylence hayretten çıkar.¹*

Bugün insanlığın sahip olduğu ortak kültür mirası, antikiteden günümüze, farklı coğrafyalardaki kültürler tarafından üretilmektedir. Yazı formuyla ifade edilen kültür ürünleri, ondan çok uzun bir geçmişi olan sözlü kültürden beslenerek oluşturulan eserlerle insanlığın belleğinin ve kimliğinin derinlerine işaret etmektedir. En genel anlamıyla, bu kültürler tarafından üretilmiş olan mitoslar, şiirler, kozmolojiler ve bunların manzumesi olan dinler, doğayı ve insanı kavrama çabasının birer göstergeleri olmuşlardır. Yazıya geçişten sonraki her çağın en yüksek uygarlığı, ifadesini böyle eserlerde bulmuştur. *Enuma Eliş*'ten *Gılgamış*'a; *Theogonia*'dan *İlyada* ve *Odysssea*'ya kadar tüm bu kültürlerin kurucu mitosları sayesinde insan zihni, bir anlamlandırma ağı yaratmıştır. Bu mitoslarla örülmüş ağ sayesinde evren her çağda farklı imgelerle yorumlanmıştır. İnsanlık kültürünün ilk yazılı örnekleri, diğer bilimlerin konusu olduğu kadar felsefenin de araştırma alanına girmektedir. Peki, bu ilk eserlerin yazılış amaçları veya araştırdıkları neydi?

Aristoteles'in tanımına göre felsefe, ilk ilke ve nedenlerin araştırılmasıdır. Büyük olasılıkla bu araştırmanın ilk biçimlerini el yordamıyla gerçekleştirenler, doğa karşısında duydukları büyük bir hayretle bazı anlatılar kurgulamışlardır. Bu görüş üzerinden devam edilecek olunursa, felsefe öncesinde evreni ve doğayı kavrama çabasını, yani ilk ilke ve neden arayışını insan zihni mitoslar yoluyla gerçekleştirdi veya mitoslarla bu merakını yatıştırdı denilebilir. Bu bağlamda, Levi Strauss'a göre bir dil biçimi olan mit, tıpkı dilin yaptığı gibi kendimizi ve dünyamızı anlamaya girişmenin yolunu açar.² Bu açıdan bakıldığında mitoslar üzerinden üretilen sözcük dağarı, insana anlam arayışında eşsiz katkılar sunar. İnsan, bu anlatılar yoluyla, etrafını çevreleyen evreni zihninde evcilleştirerek ve doğallaştırarak anlamlı bir bütünün parçası kılar ve böyle yapmayla kendisini de evrenin bir parçası kılmış olur.

Mit çifte bir düzlemde ortak yaşamın gereklerini karşılar; insan toplumsallığını belirleyen varoluş biçimlerinin kalıcılık, sürerlik, uzun vade tutarlılık gibi genel gereksinimini doyurur; ayrıca özel bir toplum içinde bireylere, yürürlükteki işleyiş ile kurullarla uyum içinde tepkilerini birbirlerine eklemeye, aynı ölçütlere boyun eğmeye, hiyerarşileri saymaya olanak tanır. (Vernant, 2017, s. 277)

Tarihte, insanlığın avcı-toplayıcılıktan tarım toplumuna geçişi, nasıl bir anda değil de sayısız karmaşık³ sürecin sonrasında mümkün olduysa, mitsel düşünceden kavramsal düşünceye de benzer şekilde geçilmiştir. Ernst Cassirer'in aktardığına göre "insan, mantıksal kavramlara göre düşünmeden önce deneyimlerini açık, bağımsız mitsel

¹ Aristoteles (2018) 982b10.

² Strauss (2013) s. 8.

³ Edgar Morin (2011) bu süreci "karmaşık düşünce" (Pensée complexe) paradigmasıyla çözümlemeye çalışır.

imgeler aracılığıyla kavriyordu.”⁴ İnsanları avcı-toplayıcı yapan ihtiyaç ve koşullar, gün gelip tarım yapmalarına olanak verdiği gibi, yine aynı şekilde önce mitoslar, sonra da sistemli düşünceler üretip doğanın ve evrenin düzensiz görüntüsünde bir uyum yakalama araştırmasına imkân vermiştir. Yunanlıların kurguladıkları çelişik ve karmaşık evren tasarımı onları, değişmeden kalanın ve özdeş olanın ne olduğunu düşünmeye ve soruşturmaya itmiştir. Bu soru(n)lar önce mitoslar üzerinden ifade edilmiştir denilebilir. Mitlerin uyumlu bir bütünlük arz etmesi ilk, belki son bakışta bile biraz zordur. Bu çetrefil dünyanın tutarlı ve bütüncül bir tanımını yapmak pek mümkün olmadığı gibi, buna yeltenmiş bazı yazarların tek taraflı bir uzmanlık üzerinden ancak mitlerin işlevlerini aktarabildikleri görülmektedir. Diğer taraftan, insanlar âleminin abartılı bir tekrarı olan tanrılar dünyası ancak ifade ettikleri güçlerin farklı düzlemdeki bütünlüğü olarak ele alındığında bu düzensiz ve çelişik mitsel dünya bir parça da olsa anlam kazanmaya başlar.

Mit, tören, büyü ve din sadece dışarıdaki çevreyle değil, aynı zamanda düşünsel güçlerle de bir uzlaşma sağlar; yani bu, insanın kendi hayaletleriyle, kendi düzensizliğiyle, ubris’iyle, çelişkileriyle, kendi buhranlı doğasıyla vardığı insan ruhunun içinde gerçekleşen içsel bir uzlaşmadır. (Morin, 2011, s. 150)

“Mitos’tan Logos’a geçişle başlayan felsefe”⁵ anlatısı, Yunanlıların kültüre ve düşünceye yaptıkları büyük katkıyı ölçüsüzce köpürterek, tamamıyla barbar, yani dilsiz ve logossuz olan bir çağdan doğrusal bir ilerleme anlayışıyla, medeni ve akılcı bir çağa geçildiğini iddia eder. Düşünce tarihini basite indirgeyen bu anlayışa göre insanlık, tam bir kör karanlık içinde el yordamıyla ilerlerken bir anda ilk filozoflar belirmiş ve ona yolunu tamamen aydınlatacak bir meşale vermişlerdir. Bu anlatı, milattan önce VI. yy.’da İyonyalı “doğa filozofları”nın mitler dünyasından tamamen ve geri dönüşsüz şekilde ayrıldıkları kabul edilerek şekillenir. Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes’in mitolojik açıklamaları yetersiz görüp evrenin ilk ilkesini (*arkhe*) akla dayanarak açıklama ve araştırmaya başlamaları, mitostan logosa kesin olarak geçildiğinin ve günümüzdeki bilimsel düşünceye yakın bir araştırma biçimine geçildiğinin kanıtı şeklinde değerlendirilmiştir. Bir dönem felsefe tarihinde etkili olan bu görüş, felsefenin doğuşundaki “Yunan mucizesi”ni, kutupların buzlarından çöllerin kumlarına kadar, dünya üzerinde eşine rastlanmamış derecede benzersiz bir ilerleme olarak değerlendirmiştir. Bu “benzersiz” ve “mucizevi” ilerleme ile mitostan logosa geçen batı uygarlığı görüşü, John Burnet’in *Early Greek Philosophy*⁶ isimli eserinde işlenmiştir. Bu görüşe yakın olarak Burnet ile birlikte Theodor Gomperz’in eserleri de kabul edilebilir. 19. Yüzyılın pozitivist anlayışına sahip olan bu düşünürler Sokrates öncesi düşünürlere

⁴ Cassirer (2018) s. 46.

⁵ “Mitostan logosa geçiş” sözünü ilk kullanan *Vom Mythos Zum Logos* adlı eserinde Willhelm Nestle (1865-1959) olmuştur.

⁶ “Amacım, erken İon bilginleriyle dünyaya yeni bir şeyin –bilim dediğimiz şeyin– geldiğini ve Avrupa’nın ta o zamandan bu yana izlediği yolu, ilk kez Yunanların gösterdiğini ortaya koymak olmuştur; öyle ki, bilim, dünya üzerinde Yunan gibi düşünmektir, demek onun yeterli tanımıdır. İşte bunun içindir ki, bilim, Yunanistan etkisi altına girmiş olan halklar dışında, hiçbir yerde hiçbir zaman var olmamıştır.” Bkz. Burnet (2010) s. 5.

de doğa bilimlerinin gözünden bakma ve onlarda ampirist yönler görme eğiliminde olmuşlardır. Diğer taraftan Werner Jaeger ve F. McDonald Cornford gibi düşünürler ise ilk filozofların dini evren görüşünden tamamen kopmadığını ve dünyanın açıklamasını aynı zamanda teolog olarak yaptıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Cornford, ilk filozofların kendilerinden önceki kozmogonilerden etkilendiklerini ve filozof özelliklerinin yanında şair ve kâhin özelliklerini de taşıdıklarını ifade etmiştir. Bu yazıda yürütülen araştırma, felsefenin başlangıç tarihini tamamen kendinden önceki koşullara indirgemeden, ilk filozofları felsefe yapmaya iten doğal nedenleri ve İyonya Felsefesi'nin diğer kültürlerle olan etkileşiminin yanında orijinallliğini de gözetmek durumundadır. Bilindiği gibi, Eski Mezopotamya ve Mısır uygarlıkları, Antik Yunan kültürünün beslediği ana damarlardandır. Hatta bazı çalışmalara göre, Hint ve Çin uygarlıkları da Yunan ile ilişkilendirilmektedir. Bu uygarlıklardaki kozmogoni, mitoloji ve teoloji anlayışları yüksek bir kültürün ifadesi olmakla birlikte İyonya Felsefesi'ne bir zemin oluşturma ihtimalleri üzerinde durulabilir. Çünkü bu anlayışlarda henüz bireysel, akılcı, eleştirel ve tutarlı bir düşünümü kendine ilke edinmiş bir filozof tipinden ziyade kolektif ve mitolojik-dini tarafı baskın bir evren görüşüyle ilerleyen bir düşünürden söz edilebilir. Değinilen filozof tipinin özellikleri doğrultusunda felsefe olarak değerlendirilebilecek düşünce faaliyetinin ortaya çıkışını anlamak için dönemin Ege kıyılarının sahip olduğu şartların göz önünde tutulması gerekir. Bölgede yazılı kültürün yerleşmiş olması ve bununla farklı türde eserler üretilmesi, diğer taraftan politik ve ekonomik faaliyetlerin yoğunluğu ve coğrafi şartların elverişli olması sıkça tekrar edilmiş nedenlerdir. Bu yazıda ilk filozofların şair ve kâhin yönlerinin de olduğu tespiti üzerinden bir tartışma yürütülmeye çalışılacaktır. Bu aşamada şu soru sorulmalıdır: Kavramsal düşüncenin gelişiminde mitos-felsefe ilişkisinin yeri nedir?

2. Mitoslar, Düş Gücünün Nedensiz Bir Oyunu mu?

Bu soruya verilmesi gereken yanıt, mitsel dünyanın ozanları olan Homeros ve Hesiodos'tan itibaren başlamalıdır. Çünkü antik toplumlarda mitler sadece kavramsal düşüncenin işlevini değil toplumu kuran ve sürdüren tüm etkinlikleri de bir biçimiyle içlerinde barındırmışlardır. Bu etkinlikler arasında ibadetler, din, şiir, müzik, kehanet, yasa koyuculuk ve tarih yazıcılığı da vardır. Antik Yunan'ın mitleri, ahlaki eğitimin genel ilkelerini düzenleyerek, estetik seviyenin arttırılmasını sağlayarak ve son olarak bir akıl yürütme pratiğini işleterek akli bir yön taşımışlardır. Bu üç işlev, Helen kültürünü doğuran *paideia*'yı (eğitimi) ifade eder. Mitos ile logos arasındaki ilişkinin temelini Homeros ve Hesiodos'tan itibaren araştırmak, felsefeyi doğuran zihin yapısını da araştırmak demektir. Eric Alfred Havelock'un belirttiği gibi bu ozanlar, "Yunan zihninin bütününün temsilcisidirler."⁸

Hesiodos, *Theogonia*'sında tanrıların soy kütüğünü çıkarmış, tanrılar arasında bir güç paylaşımını ve bir bütünlük anlayışını getirmiştir. Bu, tanrısal güçlerle doğanın karanlık güçleri arasındaki savaşın, dünya alanında cereyan ettiği fikrini geliştirmiştir.

⁷ M. P. Nillson'dan aktaran Vernant (2017).

⁸ Havelock (2015) s. 143.

Hesiodos'a göre, tanrılar bile bir şekilde *meydana gelen* varlıklardır. *Theogonia*'da Ouranos ve Gaia, yani yeryüzü ve gökyüzünden önce Kaos oluşmuştur. Burada dikkate değer olan nokta, Werner Jaeger'in de *İlk Yunan Filozoflarında Tanrı Düşüncesi* adlı eserinde belirttiği gibi, Hesiodos'ta "modern bir icat" olan Kaos-Kozmos karşıtlığı yoktur, çünkü Hesiodos önce Kaos vardı demez "önce Kaos oluştu sonra yeryüzü" der. Kavramsal düşünce için kritik bir adım olan bu görüşten sonra sorulabilecek soru: oluşun, kendisi oluşmamış yani ezeli bir *arkhe*'sinin olup olmadığı sorusudur. Ancak Hesiodos bu kadar devrimsel bir adım atmamıştır. Yine de, gelecekteki filozoflara anlamlı bir işaret vermiş ve onlara gidecek olan yolu hazırlamıştır.⁹ Bununla birlikte ilk ilke arayışının erken nüvelerini Hesiodos'un Eros tasvirinde de görmek mümkündür. Ouranos ve Gaia kadar kadim ve tüm tanrılarının üremesinin arkasındaki güç olarak ifade edilen Eros, ilk filozoflar kuşağına ait "*doğada tek bir temel ilke arayışı*"nın ilk biçimi olarak görülebilir.

Hesiodos'ta kavramsal düşüncenin sorunlarına mit öğeleriyle yanıt aramanın bir diğer örneği *İşler ve Günler* şiiRIDIR. Hesiodos bu şiiRde, insanoğlunun hayatına çalışma mecburiyeti sorununun veya zorluğunun nasıl girdiğini mitlerle öykülemiştir. Bu soruna, Prometheus'un tanrılardan ateş tohumunu¹⁰ bir rezenenin içinde çalmasından önce, insanlığın tanrılarla birlikte bir cennet hayatını yani "altın çağı" yaşadığını anlatır. Daha sonra Zeus'un çalınan ateşe misilleme olarak Pandora'yı, yani tüm tanrılarının hediyesini göndermesiyle insan hayatına zorluğun ve sıkıntıların geldiğini anlatısını kurgular. Pandora ile birlikte insan artık tanrılarının dünyasından tamamen ayrılmıştır. Bu ayrılmayla birlikte insanlık, tanrılarda insani anlamda olmayan cinsiyetliliği, evliliği ve tarımı almıştır:

Tanrılar yer altına gizlemiş besinleri

Yoksa insan bir gün çalışıp rızkını sağlar.

Sonra bir yıl sırtüstü yatar.

Asar bırakırdı sabanını ocak başında.

Çözerdi çiftini çubuğunu, öküzlerini.

Zeus kızınca Prometheus'a

Kendisini aldatan o sivri akıllıya.

Sakladı varını yoğunu insanlardan,

O gün bugündür, dertlere boşdu insanoğlunu,

Zeus gizledi ateşi insandan.

⁹ Aristoteles'e göre aynı zamanda teolog olan bu şairler, 'mitler yoluyla öğretenler'dir.

¹⁰ Technê (τέχνη) olarak ifade edilen teknik bilgiyi simgeler.

Eskiden İnsanoğlu bu dünyada

Dertlerden, kaygılardan uzak yaşardı.

Bilmezdi ölüm getiren hastalıkları.

Pandora açınca kutunun kapağını,

Dağıttı insanlara acıları dertleri. (Hesiodos, 2017, ss. 50-52)

Anlatılara göre insanlar ile tanrılar arasındaki ayrılıktan doğmuş olan insanlık durumunun güçlükleri, tüm bilmecesiyle mitler ve dinler içerisinde kurgulanmış ve tasvir edilmiştir. Felsefe ise, bu zorluklarla insan aklı ile disipline edilmiş bir şekilde yüzleşmeyi önerir. İnsanın tanrılara eş bir mutlulukla, Pandora'nın kutusunda en son kalan şey olan *Elpis*'e, bir tarafı umut bir tarafı ise endişe olan beklentiye, ihtiyaç duymadan yaşadığı o altın çağ tasarımına özlemi, birçok anlatıda kendini tekrar eden bir temadır. Hesiodos'taki Pandora hikâyesinden çıkabilecek sonuçlardan biri, insanlığın tanrılar ile olan sınırını bir takım ritüellerle hatırlamasıyken, çalınan ateş sayesinde pişirebildiği etlerle ve toprağa gizlenmiş buğdayı işlemesiyle, yani tarımla da hayvanlarla arasındaki sınırı pekiştirmesi olarak özetlenebilir. Denilebilir ki bu anlatıda yatan temel düşünce, iyilik ve kötülüğün, kolaylık ve güçlüğü dengesi ve 'kendini bil' (*gnothi seauthon*) deyişle ifadesini bulmuş olan, insanın sınırını bilmesi düşüncesidir. Belki de felsefe sonlu, sınırlı bir bilinçle sonsuz, sınırsız olana doğru yapılan bilinçli zihinsel bir aktivite olarak tarif edilebilir. Hesiodos'u mitten felsefeye geçiş bağlamında tutarlı bir yere oturtmak için şu eklemeyi yapmak gerekiyor: Hesiodos, kendinden önceki mitleri sentezlemiş ve içeriğini insan deneyiminin verili gerçekliğinden, "var olan şeyler" den (τα οντα) alan yeni bir rasyonel düşünce biçiminin yolunu açmıştır.

Hesiodos'ta olduğu gibi Homeros'ta da felsefeye giden yolun izlerini sürebilmek mümkündür. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Homeros'taki karmaşık ilahi dünya, insan dünyasının bir çeşit aynasıdır. Helen toplumunda örf ve adet olarak çevirebildiğimiz *nomoi* ve *ethea* anlayışlarını tasvir eden Homeros söylenceleri, o toplumda kamuya özel ve kişiye özel olanı anlamının bir kılavuzudur. *İlyada*'daki öyküde iki güçlü figürün, Akhileus ve Hektor'un, kararlarının ve tutkularının bütün bir toplumu nasıl etkilediğini görürüz. Diğer taraftan bu iki figür, toplumun uzlaşma anlayışlarıyla da denetlenmektedir. Sonsuz dünyadan sonlu dünyaya dönüşün öyküsünü *Odyseia*'da buluruz. Bu destanın tamamı, insanlık dışı büyü bir dünyadan "normale" bir diğer deyişle insanlık haline dönmenin anlatısı olarak ele alınabilir.¹¹ Homeros destanları, sözlü kültür içinde rahipler ve din adamları tarafından ezberlenip çeşitli ritüellerle toplumun belleğinde koruma altına alınmıştır. Bu destanlara bağlı dini ritüeller, daha çok dünyevi bir "kült pratiği" idiler.¹² Bu dünyevi din anlayışı üzerinden felsefe yapma biçimlerini üretecek olan düşünce biçimini sezme olasılığıdır. Daha önce belirtildiği gibi

¹¹ Naquet (2013) s. 43.

¹² Egon Friedell (2012)'e göre Yunan dini, Yunan halkının mizaçlarından biridir.

mitler, insanlık durumunun ve insan bilincinin sonlu kavrayışı ile onun bilinci dışındaki sonsuz olan arasındaki geriliminin bir ifadesidirler.

3. Cennetten Dünyaya; Mitostan Felsefeye

Dikkatini tanrılar dünyasından insanlık durumlarına veren düşünce, ilahi görüntüsünden yeni yeni sıyrılan doğa güçleriyle insan arasındaki ilişkiyi araştırmaya koyulmuştur. İlk filozoflar kuşağı –onların ilk filozoflar olduğunu Aristoteles’ten öğreniyoruz– aynı zamanda bilgiler (*sophoi*) olarak bilindiklerinden, mitsel düşüncenin bağrından çıkmışlardır. İlk filozofların döneminde, henüz modern dönemlerde olduğu gibi felsefe-din ve felsefe-bilim gibi ayrımlar söz konusu değildi. Bu bütüncül evren anlayışı içinde kendilerinden önceki bilgilerden ve şairlerden farkları, mitlerdeki teogonilerde ifade edilenden farklı olarak evreni, doğal bir açıklama getirmek amacıyla *arkhe*¹³ görüşü ile açıklamaya çalışmış olmalarıdır.

İlk felsefi spekülasyonların mitolojilerden kaynaklandığı savını aktaran Mircea Eliade, bu konuda şöyle der: “Sistemli düşünce, kozmogonilerin söz ettiği mutlak başlangıcın ne olduğunu anlamaya ve kavramaya, Dünya’nın Yaratılışı ile ilgili gizi, kısacası Varlık’ın ortaya çıkışındaki gizi aydınlatmaya çalışır.”¹⁴ Varlığın ortaya çıkışı ile insanın ortaya çıkışı, sonsuz bilinç ile sonlu bilinç arasındaki gerilimi ifade eder. Bu gerilim, mitlerde zaman dışı bir işleyişle giderilmeye çalışılır. Bu noktada söylenebilecek şey, ilk ilke arayışının, bilinmesi pek mümkün olmayan gizemli bir soruya işaret ettiğidir. Ancak ilk filozofların farkı, bu arayışa yeni bir yöntem getirmek olmuştur. Unutulmaması gereken nokta, mitsel ve dinsel düşüncenin, kavramsal düşünce ile aynı yapıya, örgütlenmeye ve kategorilere sahip olmadığıdır.

Mitsel ve felsefi düşüncelerin evrimi, insan zihninin doğayı ve kendini kavrayış biçimlerinin birer panoramasıdır. İki düşünce de, tarih içerisinde sayısız dönüşümlerden geçmişlerdir. Bu bağlamda Cornford, felsefe tarihi için Sokrates öncesi dönemi, felsefenin ergenlik öncesi çocukluk dönemi olarak değerlendirmiştir.¹⁵ Ergenlik öncesinde kendini evrenin kalanından ayırmayan çocuk, kendini unutarak daha çok dış dünyaya yönelmiştir. Bu durum tıpkı Sokrates öncesi filozofların salt doğaya yönelik akıl yürütmelerine benzemektedir. Bu analogiyi anlamak için şu soruyu soralım: Antik Yunan’ın doğa kavramıyla bizim bugün kullandığımız doğa kavramı aynı şeyi mi ifade eder? Bir görüşe göre, Yunanlıların fiziksel gerçeği tanımlayacak kelimeleri yoktu. Fiziksel gerçekliği *Physis* ile karşılıyorlardı. *Physis* doğayı en geniş anlamıyla tanımlamaktadır, *phúō* kökünden türeyen *Physis*, tam olarak kendini gösteren şey veya aydınlığa çıkan anlamında, yani daha geniş bir gerçekliği ifade etmektedir.¹⁶ Bu bilgiden hareketle denilebilir ki doğa filozoflarının metafizik yönelimini es geçip onların güncel anlamıyla “doğa” ile meşgul olduklarını düşünmek “hatalı bir modernizasyon”dur.

¹³ Prensip anlamındaki ilke olarak değil, sonsuz yaşamın kaynağı olan ilikten gelen ilke anlamında kullanılması önerilebilir.

¹⁴ Eliade (2016) s. 152.

¹⁵ Cornford (2015).

¹⁶ Bottici (2008).

Bilgeler olarak da anılan ilk filozoflar, daha geniş bir gerçekliği anlaşılır kılmak için Platon tarzında felsefe diyalogları ya da Aristoteles gibi fizik hakkında yazmamışlardır. Hatta denilebilir ki birçoğu hiçbir şey yazmamış, söyledikleri öğrencileri tarafından aktarılmıştır. Onlar, şair ile şaman arası bir çizgide, doğa hakkında (*peri phseos*) düşünceler ve sözlü gelenekle yoğrularak gelen şiirler ve fragmanlar bırakmışlardır. Jaeger'in aktardığına göre geç Antik Çağ düşünürlerinden "Cicero *De natura deorum*'da, St. Augustinus ise *De civitate Dei*'de, Thales'ten Anaksagoras'a kadar tüm doğa araştırmacılarını ilk teologlar olarak kabul etmişlerdir."¹⁷ Şu halde, bu filozofların fragmanlarının nesnesi olan doğa ile bugün anladığımız fiziksel gerçeklik anlamında doğa birebir örtüşmemektedir. Onların doğa kavramını kullanmaktaki amaçları, bütünsel bir hakikatin görünür olması ve aydınlığa çıkmasıdır. Bu durum, ilk ilke araştırmasının metafizik yönüne işaret ettiği gibi ilk filozoflara neden teologlar denildiğinin bir işaretidir. Burada metafizik, bilimsel anlamda bilgi nesnesi olması mümkün olamayacak şey anlamında kullanılmıştır. Tam bu noktadan felsefenin bilimsel mi yoksa bilim dışı bir düşünme biçimi mi olduğu tartışması filizlenir.¹⁸

İlk filozoflar geçmişten beri anlatılan hikâyelerin yanında doğayı anlamak için insan aklına uyabilecek ve gözlemlerle desteklenebilecek bir takım akıl yürütmelerde bulundular. Bu, mitler dünyasından tam bir kopuşu ifade etmese de sonraki dönemde felsefe yapmaya büyük katkıları olan ilk felsefi akıl yürütmelerdi. Mitlerde ve tragedyalarda işlenen tanrı-insan, doğa-yasa, sonsuz-sonlu gerilimi doğru düşünme araçlarıyla soruşturulmaya ve işlenmeye başlandı. M.Ö. V. yy.'da mitler, polis düzeninin politik tartışma ortamında dönüşüm geçirdiler. Doğa güçleri ile insan arasındaki ilişkiyi inceleyen düşünce, bu dönemde insan ile insan arasındaki mücadelenin diğer deyişle politik olanın ne olduğunu anlama çabasına girişti. Bu dönüşüm mitosların belirli bir amaç doğrultusunda kullanılması ile sonuçlandı. Bahsedilen dönemde, dönüşüm fitilini yakanlar Sofistler olmuşlardır. V. yy. Atina'sının diyalektik tartışma metodu, siyasi ve kültürel yaşamın en önemli retorik aracı haline gelmiştir. Bu tekniklerin uzman öğreticileri olan Sofistler, kendilerini geleneksel şairlerin –Homeros, Hesiodos– dünyasından ayırmaya başlamışlardır. Platon diyaloglarındaki Sofistlere göre bu dönemde mitos, genel anlamda hikâyeler, fabllar ve daha ileri çağrışımlarında uyduruk hikâyeler anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Gorgias 527a, Sofist 242c). Ancak yine de mitoslar ve felsefe arasında keskin bir ayırmadan söz etmek mümkün gözükmemektedir. Çünkü Sofistler için dahi bu eski hikâyeler, retorik sanatı için gözden çıkarılamayacak, verimli malzemeler sağlamaktaydı. Daha önce Doğa filozofları tarafından tohumları atılan ve bu dönemde, retorik sanatının hizmetinde kullanılmaya başlanmış olan mitosla, akli ve doğru düşünerek konuşmayı ifade eden logos arasında ifadesini bulan ayırım daha da genişledi. Bu ayırım, hayal gücü ve akıl, kurgu ile gerçek arasındaki ayırmayı. Sofistlerin elinde retorik bir malzemeye dönüşen mitler, dönemin tarihçilerinin gözünde de doğruluğu şüpheli bir takım anlatılara dönüştüler. Özellikle

¹⁷ Jaeger (2011) s. 21.

¹⁸ Gustav Meyrink (1999)'ün "Kardinal Napellus" adlı öyküsünde her gün göle gidip, gölün en dip ve en ulaşılabilir noktasına iskandil atan Hieronymus Radspieller'in hikâyesi, gizemli bir ilk ilke arayışının anlatımı gibidir.

Herodot ve Thukydides'ten¹⁹ sonra tarihçiler, mitlere karşı daha şüpheli yaklaşır oldular. Diodoros ve Halikarnasoslu Dionysos, mitin doğruluğunun araştırılmasının zor olduğunu iddia etmişlerdir. Yine bu dönemde Strabon, diğerlerinden daha çok mit ve tarih arasındaki uyumsuzluğa değinmiştir. Plutarkhos ise mit sözcüğünü genelde kahramanlık çağına ait hikâye anlamında kullanmıştır.²⁰ Tarihçi Paul Veyne'e göre filozofların gözünde mitler, felsefi hakikatlerin bir tür alegorisidir ancak tarihçiler içinse tarihsel hakikatlerin hafifçe çarpıtılmasıdır.²¹

İlk filozofların akla yakın ilk ilke arayışları ve Sofistlerin insan yaşamının gündelik pratiklerine dair düşünceleri sonucunda, mitos söyleminin bütüncül evren anlayışı kırıldı ve mitler evrenin tek açıklayıcı otoritesi olmaktan sıyrılmaya başladı. Daha sonra, bahsi geçen tarihçilerin mit ve tarih çelişkisi üzerine değinmeleri, doğru bilginin kaynaklarının mit-dışı bir düzlemde aranması gerektiği düşüncesini doğurdu. Mitosların kuşatıcı ve büyümlü dünyası içinden teoloji, politika, tarih ve diğer disiplinler bir bir ayrılmaya başladılar. Felsefe tüm bu disiplinlerin sınırlarını ve özelliklerini tanımlama işini logos ile üstlendi. Fakat felsefe de mit söyleminin etkisinden henüz kurtulmakta olduğundan bu işlem, ağır aksak ilerleyerek son aşamasını Platon ve Aristoteles'te buldu. Bu tarihten itibaren felsefe, insanın evren ölçeğindeki sorunlarına bütünlüklü yeni yanıtlar üretirken kendi sınırlarını da hiç durmadan güncellemektedir.

Evren açıklamalarının mitsel kurguyla olanından, akla dayalı olanına aşama aşama geçilmesinden daha önce bahsedildi. Bu geçişin en tipik örneği Platon'dur. Platon'a göre, bir kişinin savını hem logos hem de mitos formunda ifade etmesi, retorik ve diyalektik eğitiminin temel alıştırmasıdır. Bu alıştırmalarla, bir elde rasyonel savlara dayalı olarak hakikatin gösterimi, diğer elde ise sembolik ifadelere dayanan anlatılar vardır. Örneğin dönemin Sofist filozofu olan Protagoras, kendi adını taşıyan Platon diyalogunda, Sokrates'e iddiasını mitos formunda mı yoksa logos formunda mı dinlemek istediğini sorar (Protagoras, 320c).

Platon'da bir mitos logos birlikteliğinden de söz edilebilir fakat bu şartlı bir birlikteliktir. Ne olursa olsun, logosa ulaşmak imkânsız olsa da, amaç logosa yönelik olmalıdır. *Kratylos*'ta (408c) göklerdeki gerçek logos ile dünyadaki durumun, yani sadece mitlerin ve yanlış düşüncelerin elimizde olduğu hayatın birbirine karşıtlığı işlenir. Yaşadığımız dünyada gökleri tam olarak yansıtmasa da logos vardır. Filozofun görevi, bu logosu mümkün olduğunca takip etmek ve onunla disipline olarak, hayatımızın doğrudan akıl dışı unsurlarını –mitos da dâhil– iyi yöne doğru yöneltmektir.²²

Mitostan Logosa geçiş, gerçek ifadesini Aristoteles'te bulmuştur denilebilir. Bu yazının giriş bölümündeki alıntıda belirtildiği gibi mitlere dost olan kişinin de bir çeşit filozof olduğunu söyleyen Aristoteles, hayret enerjisinin daha çok felsefe yapmaya

¹⁹ "Thukydides, Yunan tarihinin eski dönemlerine ilişkin geleneksel manzum ya da düz yazı anlatımları gözden düşürmek için 'mitsel' sözcüğünü kullanır." Bkz. Jaeger (2011) s. 39.

²⁰ Fowler (2011).

²¹ Manguel (2010) s. 38.

²² Fowler (2011) s. 64.

yönlendirilmesi gerektiğini savunur ve şöyle der: "...mitlerin ince ayrıntıları ciddi bir sınava çekilmeye değer. Biz daha çok tanıtlama yoluyla akıl yürütenlerin yakasına döneelim."²³

4. Sonuç

Öncelikle belirtmek gerekir ki mitsel bilinç, insanı zorunluluğun ve sonluluğun içerisindeki durumundan uzaklaştırma alıştırmalarını içerisinde barındırır. Daha sonra felsefe yapmaya götüreceği olan bu "insanlık durumu" gerginlikleri, temelde "aşkın" bir dünyaya geçme isteğinin dışavurumlarıdır. Bu durumun bariz örneklerinden biri eski toplumların ritüellerinde, kronolojik zamandan çıkışın ve mitlerin "kutsal" zamanına geçişin simgeleştirilmesidir. Doğa karşısında rasyonel açıklama araçlarından uzakta olan insan toplulukları bu eylemleriyle "gerçekliği oluşturma" yolunu seçmişlerdir. Evren ölçeğinde gerçeklik oluşturup açıklamalarda bulunan mitsel gelenek günümüzde birçok disiplinin kendi bakış açısından çözümlenmeye çalıştığı kapsamlı bir literatürdür. Joseph Campbell bu durumu şöyle özetliyor:

Çağdaş akıl mitolojiyi, doğanın dünyasını açıklamak için ilkel, arayış içindeki çaba (Frazer); sonraki çağların yanlış anladığı, tarih öncesi zamanlardan gelen şiirsel fantezinin bir ürünü (Müller); bireyi topluluğuna göre şekillendirecek bir alegorik bilgi deposu (Durkheim); insan ruhunun derinliklerindeki aarketipsel dürtülerin belirtisi olan bir dizi rüya (Jung); insanın en derin metafizik sezgilerinin geleneksel aracı (Coomaraswamy); ve Tanrı'nın Çocuklarına Görünmesi (Kilise) olarak yorumlamıştır. Mitoloji bunların hepsidir. (Campbell, 2017, s. 338)

Mitsel düşünceden rasyonel düşünceye geçişte, daha önce mitsel ve dini olan birçok kavram, toplumsal kurum ve sınıflar kısmi şekilde sekülerleşmiştir. Mitsel dönemin büyüdü dünyasının en büyük yetkilerine sahip olan şairler, kâhinler ve krallar yani "hakikatin efendileri"²⁴, onlarla aynı kültürden beslenen ancak onların geleneksel düşüncesine karşıt tezler öne süren filozoflar tarafından sarsılmışlardır. Buradan yola çıkılarak denilebilir ki ilk filozofların başardığı düşünce sıçramasının malzemeleri mitsel kültürden beslenmektedir ve ilk felsefi fragmanların doğuşu bu şekilde gerçekleşebilmiştir. "Mit olmadan" der Nietzsche "her kültür sağlıklı yaratıcı bir doğa gücünden yoksun kalır: Ancak mitlerle çevrili bir ufuk, tüm kültür hareketinin bütünlüğünü kurar."²⁵

Sonuç olarak, Yunan kültürünün ilk aşamalarında çok güçlü olan mitsel düzen, zamanla etkisini kaybetmeye başlamıştır. Homeros ve Hesiodos'un anlatılarından yazılı olarak derlendiği bilinen önemli mitoslar, rasyonel düşünceye geçişte önemli duraklar olmuşlardır. Felsefe ise, mitsel düşünceden, evreni bir bütün olarak ele alma kavrayışını miras almış ve bu evrenin akla uygun bir açıklaması olması gerektiğini Thales,

²³ Aristoteles (2018) 1000a 11-20.

²⁴ Dettienne (2012) s. 219.

²⁵ Nietzsche (2010) s. 23.

Anaksimandros ve Anaksimenes'ten başlayarak iddia etmiştir. Bu görüş, felsefenin doğuşuna işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. (2018). *Metafizik* (Y. G. Sev, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Burnet, J. (2010). *Erken dönem Yunan felsefesi* (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.
- Bottici, C. (2008). Mythos and logos: A geneological approach. *Epoché: A Journal for the History of Philosophy*, 13(1), 1-24. Doi: [10.5840/epoche200813111](https://doi.org/10.5840/epoche200813111)
- Campbell, J. (2017). *Kahramanın sonsuz yolculuğu* (S. Gürses, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cassirer, E. (2018). *Dil ve mit* (O. Kuzgun, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Cornford, F. M. (2015). *Sokrates öncesi ve sonrası* (C. Şengör, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dettienne, M. (2012). *Arkaik Yunan'da hakikatin efendileri* (A. Beyaz, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Eliade, M. (2016). *Mitlerin özellikleri* (S. Rıfat, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Freidell, E. (2012). *Antik Yunan'ın kültür tarihi* (N. Aça, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Fowler, R. L. (2011). Mythos and logos. *Journal of Hellenic Studies*, 131, 45-66. Doi: [10.1017/S0075426911000048](https://doi.org/10.1017/S0075426911000048)
- Havelock, E. A. (2015). *Platon: Filozof şaire karşı* (A. Beyaz, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hesiodos. (2017). *Theogonia, işler ve günler* (S. Eyüboğlu & A. Erhat, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Homeros (2014). *İlyada* (A. Erhat & A. Kadir, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jaeger, W. (2011). *İlk Yunan filozoflarında tanrı düşüncesi* (G. Ayas, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Manguel, A. (2010). *İlyada ve Odysseia* (A. Sezgintüredi, Çev.). İstanbul: Versus Yayınları.
- Meyrink, G. (1999). *Kardinal Napellus* (Z. A. Yılmaz, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Morin, E. (2011). *Yitik paradigma insan doğası* (D. Çetinkasap, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Naquet, P. V. (2013). *Kara avcı* (Z. Atay, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Nietzsche, F. (2010). *Tragedyanın doğuşu* (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Platon. (2012). *Diyaloglar* (M. Bayka, Ed.) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Rank, O. (2016). *Kahramanın doğuş miti* (G. Yavaş, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Strauss, L. (2013). *Mit ve anlam* (G. Y. Demir, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Vernant, J. P. (2017). *Eski Yunan'da mit ve toplum* (M. E. Özcan, Çev.). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Geliş Tarihi | Received: 11.02.2019

E-ISSN: 2148-9327

Kabul Tarihi | Accepted: 10.04.2019

<http://philosophy.mersin.edu.tr>

Araştırma Makalesi | Research Article

GRAMER HATALARINA DAYALI ARGÜMANTASYON VE BİR AD HOMINEM ALT TÜRÜ OLARAK “DE AYRI” SAFSATASI

Tevfik UYAR*

Öz: Sosyal medyada cereyan eden tartışmalarda sık sık “kişinin dil bilgisi ve yazım kurallarına uygun yazmadığı ve bu nedenle de kişinin söylediklerine güvenilemeyeceği veya söylediklerinin yanlış olduğu” şeklinde argümanlara rastlanmaktadır. Bu makalede konunun özellikle kişinin dil bilgisi ve yazım kuralları hakkındaki bilgi ve becerisi olmadığı her hâl ve durumda bu türden argümanların *ad hominem* (insan karalama safsatası) olarak değerlendirilmeleri gerektiği savunulmuştur. Sık karşılaşılan safsata alt tiplerine ayrı bir isim verilmesinin tespitlerini kolaylaştıracağı düşüncesiyle, konu edilen bu özel *ad hominem* alt türü “de ayrı safsatası” olarak adlandırılmıştır. Ayrıca bu alt tipe benziyor olmasına rağmen biçim olarak farklılık gösteren ve bu nedenle safsata niteliği göstermeyen argüman örneklerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ad hominem*, argümantasyon, informel mantık, safsata, usamlama.

FALLACIOUS ARGUMENTATION BASED ON GRAMMATICAL ERRORS: A NEW SUBTYPE OF AD HOMINEM

Abstract: It is common to see arguments in social media discussions claiming that “a person is committing grammatical errors and therefore this person’s arguments should not be accepted as valid or true”. In this article, I defend that all attacking arguments based on grammatical errors are *ad hominem* unless the claim is particularly about the writing skills of the opponent. I also suggest using a specific Turkish name for such type of *ad hominem* fallacies considering that identification of subtypes makes easier to detect them. I derived this name from the phrase which is frequently used to warn and correct error makers. Moreover, I presented sample arguments, which are usually treated under this subtype but should not be considered as fallacious.

Keywords: *Ad hominem*, argumentation, informal logic, fallacy, reasoning.

---

* Dr. | Ph.D.

İstanbul Kültür Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği, Türkiye | Istanbul Kültür University, Vocational School, Civil Aviation Management, Turkey

tevfikuyar@gmail.com

Orcid Id: [0000-0003-0124-6910](https://orcid.org/0000-0003-0124-6910)

Uyar, T. (2019). Gramer hatalarına dayalı argümantasyon ve bir *ad hominem* alt türü olarak “de ayrı” safsatası. *Kilikya Felsefe Dergisi*, 1, 27-38.

1. Giriş

Salt mantıksal form ile formüle edilemeyecek mantıksal safsataların yapısı, taksonomisi, geçerlilik ve sağlamlık (haklılık) durumları ve ölçütleri gibi konular informel (biçimsel olmayan) mantığın konularındır. Yaklaşık 50 yıl önce ayrı bir disiplin olarak anılmaya başlanan informel mantık, aslında klasik mantıkla birlikte başlamıştır. (Yaran, 2017, s. 689)

En sık rastlanılan biçimsel olmayan mantıksal safsatalardan biri olan *ad hominem* (“Adam Karalama Safsatası” veya politik olarak daha doğru bir ifadeyle “İnsan Karalama Safsatası”) karşımıza çok çeşitli formlarda çıkabilmektedir. Bir *ad hominem* argümanın temel özelliği, öncüllerinden birinde –açık ya da örtük (entimem) olarak– bir kişi hakkında olumsuz (ya da olumsuz olduğu iddia edilen) bir niteliğe yer vererek o kişinin argümanının kabul edilmemesi veya iddialarına itibar edilmemesi gerektiği sonuca ulaşmasıdır. Hakaretimiz, durumsal (yanlı), benzetmeli, kuyuyu zehirleme ya da *Tu quoque* (“Sen de...”) olarak tanımlanmış spesifik türleri bulunmaktadır. (Walton, 1998, ss. 2-18)

Kişilerin izleyici kitlesi önünde çokça tartışmaya girdikleri sosyal medyada *ad hominem*’in adı anılan hemen her türüne sıklıkla başvurulur. Ancak iletişimin yazılı olarak gerçekleştirildiği sosyal medya tartışmalarında, tarafların dil bilgisi ve yazım hatalarına dayalı olan ve sıklıkla karşılaşılan bir alt türü daha bulunmaktadır. Bu alt türde *ad hominem* safsatasının öncüllerinden biri “A kişinin yazım yanlışları yaptığı (yazım kurallarını iyi bilmediği) ve bunun sakıncalı olduğu”, sonucu da “A kişinin iddiasının doğru olamayacağı” veya “A kişinin bu iddiayı dile getirecek bir pozisyonda olmadığı” şeklindedir. Bu tür safsatalarda varılan bu sonuç açıkça dile getirilmese de hedefte öne sürülen iddianın değil, iddiayı dile getiren kişinin olması dolayısıyla bir *ad hominem* olduğu kuşkusuzdur.

Twitter’da “de ayrı yazılır” kelime öbeğiyle arama yapıldığında sadece bir ayda (2019 yılının Ocak ayı içerisinde) atılmış 337 adet tweet’e rastlanmaktadır ve bu tweetler incelendiğinde çoğunun çeşitli *ad hominem* türleriyle uyum gösterdiği anlaşılmaktadır¹. Ayrıca “de ayrı” kelime öbeği ve “cahil” kelimesi birlikte arandığında 2018 yılı içerisinde atılmış 169 adet tweet’e rastlanmaktadır². Bu 169 adet tweet’in çoğu “cahil” sıfatıyla birlikte kullanılan bariz safsatalardır. Sadece “de ayrı” kelime öbeğiyle arama yapıldığında ise³ yanına herhangi bir hakaretimiz ifade koyulmamış olsa da aynı amaçla yazılmış pek çok tweet’e rastlanmaktadır⁴.

---

¹ “Twitter Arama: ‘de ayrı yazılır’”, y.y.

² “Twitter Arama: ‘de ayrı’ + ‘cahil’”, y.y.

³ “Twitter Arama: ‘de ayrı’”, y.y.

⁴ Örneğin; Adam (2019) “De ayrı yazılır sığır”; Balıkesirli (2019) “Dahi anlamındaki de ayrı yazılır, camide öğretilmediler galiba”; Aybay (2019) “Bağlaç olan ‘de’ ayrı yazılır, ‘yazar’ hanım.”; vb.

Benzer şekilde sadece 2018 yılı içerisinde atılmış tweetlerde “sen önce yazmayı öğren” cümlesi içeren 421 adet *tweet*'e rastlanmaktadır⁴. Bu tweetlerin de çoğu çeşitli *ad hominem* türleriyle uyum göstermektedir⁵. Bu makalede, bir tartışmada konu taraflardan birinin dil bilgisi ve yazım kurallarını iyi bildikleri ve iyi uyguladıkları iddiası olmadığı her hâl ve durumda bu tür bir argümantasyonun *ad hominem* safsatası olduğu öne sürülmüştür. Tanınmasını kolaylaştıracağı düşüncesiyle de “de ayrı safsatası” adıyla adlandırılmıştır.

2. Ad Hominem Safsataları

Formel mantığın çalışma alanı tümdengelimsel (dedüktif) çıkarımlardır. Bir çıkarımın geçerliliği bir ya da daha fazla önermeden tümdengelimsel bir sonucun zorunlu olarak elde edilmesiyle sağlanır. Bu geçerlilik durumu, mantıksal bir formla gösterilebilir. Formel mantıkta bu gösterimin sembolik olarak gösterilmesi mümkündür. Formel mantık gramer kurallarının varlığını gerektirir ki sembolik kuralların kullanımı bu sayede mümkün hale gelir. (Duran, 2017, s. 277) Bu sebeple de gündelik hayatta kullanım alanı oldukça sınırlıdır. Zira gerçek hayatta kullanılan dilde (doğal dil) tüm argümanların sembolik olarak ifade edilmesi ve formel mantık çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün değildir⁶.

Gündelik dilde, sembolik olarak ifade edilemeyecek formdaki, tümdengelimsel olmayan çıkarımların da çalışıldığı alan ise informel mantıktır. Her ne kadar 50 yıldır ayrı bir alan olarak işleniyor olsa da aslında informel mantık klasik mantıkla birlikte doğmuştur denebilir. (Yaran, 2017, s. 689) İformel mantık, formel gramer kurallarıyla ifade edilemeyecek argümanlar için çıkarım, kanıt ve usamlama gibi konuları kapsayan, düşünmeyi, muhakemeyi ve akıl yürütmeyi geliştirme ereğine sahip bir alandır (Leo, 2017). Formel mantığın aksine, informel mantık bir argümanı hem usamlama biçimi hem de mantıksal biçimiyle birlikte ele alırken mantıksal çıkarım kurallarından sadece bir araç olarak faydalanır ve içeriği ikinci plana atar. (Kamer, 2014'ten akt. Duran, 2017, s. 277)

Biçimsel olmayan mantıksal safsatalar, informel mantığın konusudur. Genetik safsatalar en çok bilinen informel safsatlardır. Genetik safсата, argümanın kaynağına veya argümanın öğelerine ait geçmiş özelliklerin bugün de argümanın doğruluğunu etkilediği varsayımına dayanan safsatalara verilen genel addır. (Damer, 2009, s. 93) Curtis'in (b.t.) sınıflandırmasına göre insan karalama safsatası (*ad hominem*), bir bilen

⁴ “Twitter arama: ‘sen önce yazmayı öğren’”, y.y.

⁵ Örneğin, bir spor gazetecisinin Galatasaray spor kulübünü eleştirirken yaptığı yazım yanlış, Enes Bey adlı bir kullanıcı tarafından “sen önce yazmayı öğren ardından Galatasaray'ı eleştir” şeklinde yanıtlanmıştır (Bey, 2018).

⁶ Bu nedenle bilgisayarın icadına giden yolda formel mantık oldukça kullanışlı olmuştur. Ancak doğal dil işleme hâlen bilgisayarlar için önemli bir problemdir. Günümüz yapay zekâ teknolojilerine kadar ulaşan bilgisayar tarihi serüveninde mantık biliminin yeri için Cem Say'ın (Say, 2018) *Eller Soruda Yapay Zekâ* adlı eserine başvurulabilir. Yapay zekâ sahasında kullanılacak, bir argümantasyon şematizasyonu olan Toulmin argümantasyon modeli hakkında Türkçe bir değerlendirme içinse Kamer'in (2016) makalesine başvurulabilir.

safsatası (veya yetkisiz otoriteye atıf safsatası, *ad verecundiam*) ve etimolojik safsatalar birer genetik safsatadır.

Nitekim Latince “adama (karşı)” anlamına gelen *ad hominem* safsatasında, argümanın kaynağı olan kişinin daha önce edinilmiş ya da edinildiği iddia edilen (veyahut da konjonktürel/geçici olarak sahip olduğu) özellikleri konu edilir. Labossiere’e göre (2010, s. 46) bir iddiaya karşı geliştirilen karşı argümana ait öncüllerden birinin iddia sahibinin konuyla ilgisi olmayan bir özelliğini içermesiyle karakterize olur. Hamblin (1970, s. 41) daha geniş bir tanımlamayla, “modern geleneğe göre *ad hominem* bir iddianın faziletine göre ele alınması yerine onu dile getirenlerin ya da karşıtlarının dürtüleri veya geçmişlerinin (genelde olumsuz anlamda) analiz edilmesiyle ortaya çıktığını” söyler.

Ad hominem argümanlarının genel biçimi aşağıdaki gibidir:

1. A kişisi bir α argümanını ileri sürmüştür.
2. A kişisi belli bir olumsuz özelliğe sahip bir kişidir
3. Bu özelliğe sahip olan bir kişinin α argümanları kabul edilemez.
4. O halde A kişinin α argümanı kabul edilmemelidir.

Yukarıdaki biçim üzerinden açıklamak gerekirse, *ad hominem* argümanları yapı olarak geçerli olabilir: Yani eğer bir, iki ve üç numaralı önermeler doğruysa, sonuç bu öncüllerden zorunlu olarak çıkarsanabilir. Bu nedenle *ad hominem* argümanları formel (biçimsel) değil, informel (biçimsel olmayan) safsatalar sınıfına girer. Ancak iki numaralı önermede A kişisine atfedilen ya da A kişinin sahip olduğu olumsuz özelliğin α argümanı ile bir ilişkisi yoksa, yani üç numaralı önerme yanlışsa, argüman sağlam (veya haklı, ing. *sound*) olmaz. Üç numaralı önerme çoğu zaman eksiktir ve dolayısıyla *ad hominem* argümanlar büyük çoğunlukla entimemdir.

Aristoteles’in listesine dâhil olmamasına karşın pek çok düşünür tarafından başlıca safsatalar arasında yer verilen insan karalama safsatası, karalama amacı, çıkarsama biçimi ve gerçekleştirilme zamanına göre birbirinden ayırt edilebilen çeşitli türlere ayrılabilir. Walton’a göre (1998) insan karalama safsatalarının belli başlı beş adet türü bulunmaktadır ve bunlar hakaretimiz, durumsal (yanlı), benzetmeli, *Tu quoque* (“*Sen de...*”) ve kuyuyu zehirleme safsatalarıdır.

Aşağıda bu alt tipler birer örnekle kısaca açıklanmıştır. Bu örneklerden biri Walton (1998, s. 7) tarafından verilmiştir. Walton (1998, para. 1) sadece durumsal insan karalama safsatası için sigara içme davranışını temel alan bir ebeveyn-çocuk diyalogu örneği vermiştir. Diğer alt tiplere ait örnekler ise, aynı örneğin uyarlamalarının tipler arasındaki farkların anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülerek bu çalışma için bu örnek üzerinden oluşturulmuştur.

Örnek 1.1 – *Hakaretimiz insan karalama*

- A: Odanı toplamayı alışkanlık haline getirmen gerek.
- B: Sigarayı bırakmayı beceremeyen kişi bana tavsiye mi veriyor?

Hakaretimiz insan karalama safsatasında öncüllerden biri iddia sahibinin olumsuz (olduğu iddia edilen) bir özelliği olduğudur. Argümanın genel biçimi, “Rakibim olumsuz bir özelliğe sahip bir insandır ve bu nedenle argümanı kabul edilmemelidir” şeklindedir. (Walton, 1998, s. 2) Yukarıdaki örnekte çocuğun odasını toplamasını tavsiye eden ebeveynin argümanı, tavsiye sahibine tavsiyeyle tamamen ilgisiz olan bir olumsuzluk atfedilerek reddedilmekte, zayıflatılmakta veya çürütülmeye çalışılmaktadır.

Örnek 1.2 – Durumsal insan karalama

- A: Sigara kronik hastalık riskini artırır ve sağlıksızdır. Bu nedenle çocuklar sigara içmemelidir.
- B: Sigarayı bırakmayı beceremeyen kişi bana tavsiye mi veriyor?

Durumsal insan karalama safsatasında kişinin kalıcı ve geçmişten gelen olumsuz bir özelliğine değil, argümanın bağlamı ve konusuyla ilgili o an geçerli olan, konjonktürel bir özelliğine atıf yapılmaktadır. Bu tür safsatalarda iddia sahibinin iddiasını “bu konjonktürel/geçici durumundan ötürü dile getirdiği” veya aslında iddiasını “bu konjonktürel/geçici durumundan ötürü dile getiremeyeceği/getirecek bir pozisyonda olmadığı” öne sürülür. Walton’a göre (1998, s. 11) buradaki örtük öncül, “kişinin bir nedenle bizimle gerçek fikirlerini paylaşmadığı ve bu nedenle dürüst olmadığı/aldattığı” önermesidir. Öte yandan bu sonucun “kişinin pragmatik tutarsızlık içerisinde olduğu” biçiminde bir öncülden çıkarılması da mümkündür. Walton’un (1998, para. 1) verdiği orijinal örnek bu alt tip içindir: Sigara içen bir ebeveynin kronik hastalık riskini artırdığı gerekçesiyle çocuğunu sigara içmemesi konusunda uyardığı zaman, çocuğun salt “onun da içtiği ve tutarsız olduğu” gerekçesiyle iddiayı reddetmesi bu alt türün örneği sayılabilir. Zira burada çocuk, ebeveynin sunduğu kronik hastalık gerekçesini sırf ebeveynin pragmatik tutarsızlığına dayanarak reddetmektedir. Ancak Walton burada çocuğun bu sonuca nasıl ulaştığının önemli olduğunu söylemektedir. Çünkü burada çocuk, ebeveynini tutarsızlıkla suçlamaktan ziyade, “eğer önerinin gerçekten yerinde olduğunu düşünüyorsan, senin de bırakman gerekmez mi?” şeklinde bir eleştiri veya sorgulama gerçekleştirme amacıyla olabilir.

Örnek 1.3 – Benzetmeli insan karalama

- A: Bize tavsiye verene bak! Sokakta onu bunu gasp eden serseriler gibi sigara müptelası olmuş.

Benzetmeli insan karalama safsatalarında ise karşı argüman iddia sahibinin olumsuz bir özelliğe veya özelliklere sahip olduğu düşünülen grubun üyelerine benzetilmesi yoluyla oluşturulur ve kişinin olumsuz özellikli olduğu önermesi, grubun olumsuzluğundan türetilir.

Safsatacı burada gücünü izleyici kitlesinin o grup hakkındaki olumsuz düşüncelerinden alır. (Labossiere, 2010, s. 38) Bilhassa siyasi arenada, rakiplerin –konjonktürel olarak ilgili dönemde– “olumsuz özelliğe sahip” olduğu geniş kitlelerce kesin olarak kabul edilen

gruplarla aynı çizgide durduğu şeklinde sıklıkla kullanılır. Bu bakımdan bu türün *endoksa* (ortak kanaat) yönelimli olduğu yorumu yapılabilir.

Örnek 1.4 – *Tu quoque*

- A: Çocuklar sigara içmemelidir. Bunu yaptığın için sen kötü bir çocuksun.
- B: Sigarayı bırakmayı beceremeyen ebeveyn bana tavsiye mi veriyor?

“Sen de...” anlamına gelen *Tu quoque* ise genelde bir *ad homineme* karşı üretilen başka bir *ad hominem*dir. (Walton, 1998, s. 16) Safsatacının amacı iddia sahibini “bu iddiada bulunma hakkı olmayan biri” ilan etmek veya iddianın hedeflediği davranışı (ya da benzerini iddia sahibinin de gerçekleştirdiğini öne sürerek) iddiayı zayıflatmaktır. Daha önce durumsal insan karalama safsatasında verilen ebeveyn-çocuk diyalogunda ebeveynin argümanı kronik hastalık riskine dayalıydı. Örnekte de görüleceği üzere aynı argüman “sigara içmenin kötü bir davranış olduğu” üzerine kurulduğunda, çocuğun benzer itirazları bir “Sen de...” safsatası olacaktır.

Örnek 1.5 – *Kuyuyu zehirleme*

- A: Şimdi siz sigara bırakma hattı işletmesi ortağı olarak bizlere “sigarayı bırakmanın ne kadar da gerekli olduğunu” söyleyeceksiniz değil mi?

Kuyuyu zehirleme safsatası durumsal insan karalama safsatası türüne benzemekle birlikte, kronolojik bir fark arz etmektedir. Bu türde rakibin iddialarına itibar edilmemesi gerektiği, daha kişi iddiasını dile getirmesinden önce sunulur. Böylece söyleyeceklerinin veya kendisinin itibarı peşinen düşürülür. Bu nedenle rakibi daha argümanını kurmadan susturmaya yarayan bir diyalektik engelleme taktiği olarak da değerlendirilir. (Walton, 2006, s. 274)

Fearnside ve Holther’e göre (1959) insan karalama safsatası yapan kişinin amacı izleyici kitlesinin hali hazırda var olan önyargılarından faydalanmaktır. Sosyal psikolojinin gelişim gösterdiği yıllarda keşfedilen sosyal etkiler, bu iki düşünürün sezgisel olarak ulaştığı gerçeği ampirik olarak doğrulamıştır. Örneğin insanların bir kişinin kötü özelliğini bilmeleri (veya görmeleri) halinde, diğer özelliklerinin de kötü olacağını varsaydıkları deneylerle pek çok kez gösterilmiştir ki⁷ hakaretimiz insan karalama safsatasının işlevselliği muhtemelen *şeytan etkisi* adı verilen bu etkiden kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde benzetmeli insan karalama safsatasında ise hedefte belli bir grup için hali hazırda sahip olduğumuz yargıları ifade eden *kalıpyargı* ve bu grup üyeleri hakkında düşüncelerimizi sınırlayan bağlamı ve çerçeveyi ifade eden *şema* gibi olgular vardır.

---

⁷ Bkz. Nisbett & Wilson (1977) ve detaylı bir derleme için Sutherland (2015).

3. Dil Bilgisi ve Yazım Hatalarına Dayalı Argümanlar

Dil bilgisi ve yazım hatalarına dayalı argümantasyon sosyal medya ile aşağıdaki sebeplerden ötürü oldukça mümkün hale gelmiştir.

1. *Karşılıklı ve yazılı iletişim:* Her şeyden önce sosyal medyada kişiler görüşlerini yazılı olarak dile getirmektedirler. Elbette kişilerin görüşlerini yazılı olarak dile getirdiği tek yer sosyal medya değildir. Süreli basılı yayınlarda ya da gazetelerin internet sitelerinde yayımlanan köşe yazıları, basın açıklamaları, kitap bölümleri ve kitaplar gibi daha pek çok mecra bulunmaktadır. Ancak bu mecralarda yazılar editör kontrolünden geçerek düzeltildikleri için dil bilgisi ve yazım hatalarına rastlanma olasılığı düşer. Düşme dahi, yazının yazarı dil bilgisi ve yazım hatalarına ilişkin argümanların muhatabı değildir ve dolayısıyla yazarlar dil bilgisi ve yazım hatalarının sorumlusu olarak görülmez. Yanlışlar, yayıncı kuruluşun özensizliği olarak değerlendirileceğinden dil bilgisi ve yazım hatalarına dayalı bir *ad hominem* argümanı kurulamaz.

2. *Tartışmaların izleyici önünde cereyan etmesi:* Kişilerin editör kontrolünden geçmeden başka bir kişiye görüşlerini iletmesinin başka yolları da mevcuttur. Mektuplar, e-postalar ya da internetteki özel yazışmalar bu yollara örnek olarak gösterilebilir. Ne var ki bu yazışmalar özeldir. İnsan karalama safatasının izleyici kitlesini hedeflediği düşünülürse, özel bir yazışmada insan karalama safatasına rastlanmayacağı ya da biçim olarak benzer bir argümantasyonda bulunulsa bile, rakibin itibarını izleyici önünde sarsmak, iddiasının izleyici nezdindeki kuvvetini düşürmek gibi sebeplerden ziyade, şahsi hakaret amacıyla kullanılacağı varsayılabilir.

Dil bilgisi ve yazım hatalarına dayalı argümanların bir insan karalama safatası olarak değerlendirilebilmesi için aşağıdaki biçime sahip olması gerekir:

1. A kişisi bir α argümanını ileri sürmüştür.
2. A kişisi argümanını yazarken dil bilgisi ve yazım hataları yapmıştır.
3. Dil bilgisi ve yazım hatası yapan tüm kişiler iddialarına itibar edilmemesi gereken kişilerdir.
4. O halde A kişinin α argümanı kabul edilmemelidir.

Bu biçimde dört numaralı sonuç iki ve üç numaralı önermelerden zorunlu olarak çıkarılmaktadır. Bu argümanda öncüller doğru olduğunda sonuç da zorunlu olarak doğru olacağından, biçimsel olarak argüman geçerli bir argümandır. Dolayısıyla bu türden bir argümanın bir safata olmasının yegâne koşulu önermelerden birinin yanlış olması ki böylece argümanın haklı (sağlam) olmamasıdır. Argüman zaten dil bilgisi ve yazım hatası nedeniyle kurulduğundan bir ve ikinci önermelerin işaret ettikleri durum mevcuttur ve yanlış olamazlar. Bu durumda yanlış olabilecek tek öncül "Dil bilgisi ve yazım hatası yapan tüm kişiler iddialarına itibar edilmemesi gereken kişilerdir" şeklindeki üç numaralı önermedir.

Bu tür argümanlarda dil bilgisi ve yazım hataları yapanların iddialarına itibar edilmemesi gerektiği önermesi aslında muhtemelen aşağıdaki gerekçelerden türetilmektedir:

- a. İddia sahibinin tahsilinin yetersiz olması
- b. İddia sahibinin özensiz bir kişi olması

“A kişinin α argümanının kabul edilemeyeceği” sonucuna yukarıdaki öncüllerden ulaşıldığı bir argümanın insan karalama safsatası olmaması için A kişinin ilgili özelliğinin (veya özelliklerinin) α argümanı ile alakalı olması gerekir. Bu durumda da A kişisi tarafından yazılan α argümanın:

- a. Kendisinin tahsilinin dil bilgisi kurallarını çok iyi öğrenmek/çok iyi bilmek gibi bir niteliğe sahip olduğu
- b. Kendisinin hiçbir zaman dilbilgisi hatası yapmayacak kadar özenli olduğu

şeklinde olmak üzere, kendisinin dil ve yazım bilgisi/özeni hakkında olması zorunludur. Yani başka bir deyişle A kişinin α argümanına A kişinin dil ve yazım bilgisi eksiklikleri gerekçe gösterilerek “safsata yapmadan” itiraz edebilmenin koşulu, tartışma konusunun ancak ve ancak A kişinin dil ve yazım bilgisi/özeni hakkında olması halinde mümkündür. Bunun dışındaki hallerde atfedilen “olumsuz özellik” (iddialarına itibar edilmemesi gerektiği iddiası) konuyla ilgisiz olacak ve argüman bir insan karalama safsatası olacaktır.

Aşağıda safsata olan ve olmayan bir takım örneklere yer verilmiştir:

Örnek 2.1

- A: “Bende iktisadın temel varsayımlarının hatalı olduğunu düşünüyorum”
- B: “Öyle mi? Sen önce ‘de’ bağlacını nasıl yazacağını öğren!”

Bu örnekteki diyalogda B kişisi insan karalama safsatası yapmaktadır. Kişinin iktisat bilimiyle ilgili görüşlerinin yazım becerisiyle doğrudan bir ilgisi yoktur. Muhtemelen B kişisi bu kaniya “toplumda yazım kurallarına dikkat edenlerin veya özenli yazarların genelde tahsilli ve genel kültürü yüksek kişiler oldukları” gibi istatistiki bir çıkarımla veya “belli tahsil seviyelerini geçenlerin mutlaka yazım kurallarını öğreneceği” gibi bir varsayımla ulaşmaktadır. Ancak bu öncüllerden her ikisi de “dil bilgisi ve yazım hatası yapan tüm kişiler iddialarına itibar edilmemesi gereken kişilerdir” tümel önermesini zorunlu olarak doğru kılmaz⁸.

---

⁸ Bu durumda “dil bilgisi ve yazım hataları yapan bazı kişiler iddialarına itibar edilmemesi gereken kişilerdir” şeklinde tikel bir önermenin kullanılabilmesi öne sürülebilir. Ne var ki bu tikel önermeyle dördüncü ve beşinci sonuçlar öncüllerden zorunlu olarak çıkarılamayacağından argüman zaten geçerlilik vasfını yitirmiş olacaktır.

Örnek 2.2

- A: "Bende iktisadın temel varsayımlarının hatalı olduğunu düşünüyorum"
- B: "Kesinlikle yanlış düşünüyorsunuz. Ayrıca bağlaç olan 'de' ayrı yazılır".

Birinci örnekte B kişinin üslubu safsatanın tespitini kolaylaştırmaktaydı. Ancak yukarıdaki gibi bir diyalogda A kişisini nazikçe düzelttiği düşünülen B kişisi yine de safсата yapmış olur mu?

Bu tür bir belirsizlikte tanı koyabilmek için aşağıdaki üç soru tanılama amacıyla kullanılabilir:

- a. Bağlaç olan 'de' kelimesinin ayrı yazılması gerektiği bilgisi, iktisatla ilgili olan bu tartışmaya bilgi sunarak bir katkıda bulunmakta mıdır?
- b. Bağlaç olan 'de' kelimesinin ayrı yazılması gerektiği bilgisi A kişinin argümanını doğrudan konuyla ilgili olarak çürütmekte ya da zayıflatmakta mıdır?
- c. Bağlaç olan 'de' kelimesinin ayrı yazılması gerektiği bilgisi B kişinin argümanını doğrudan konuyla ilgili olarak desteklemekte ya da güçlendirmekte midir?

Bu üç sorunun yanıtı da olumsuzdur. B kişinin niyetinden tam olarak emin olunamayacağı gerçektir. Ancak tartışmaya hiçbir katkıda bulunmadan, A kişinin izleyiciler tarafından olumsuz algılanabilecek bir özelliği ya da davranışı vurgulanmıştır. Bu nedenle nazik bir uyarı gibi görünen bu ifade bir entimemdir ve burada örtük bir *ad hominem* vardır.

Örnek 2.3

- A: "Ben konuşurkende, yazarkende çok özenliyimdir."
- B: "Öyle mi? Sen önce 'de' bağlacını nasıl yazacağını öğren!"

Yukarıdaki gibi bir diyalogda B kişisi tam olarak birinci örnekteki cümleyi sarf etmiş olmasına rağmen B kişisi bir safсата yapmamıştır. B kişinin ifadesi, A'nın "kötü olduğunu" değil, A'nın daha kendi iddiasını yazarken bile kendi iddiasıyla çelişik bir durum ortaya koyduğunu ifade etmektedir. B'nin buradaki argümanı biçimsel olarak aşağıdaki gibidir:

1. A kişisi "yazarken yazım kurallarına her daim özen gösterdiği" argümanını yazmıştır.
2. A kişisi argümanını yazarken yazım hatası yapmıştır.
3. O halde A kişinin "yazarken yazım kurallarına her daim özen gösterdiği" iddiası kabul edilmemelidir.

Yine de B kişinin –üslubu dolayısıyla– A kişisine saldırdığı ya da karaladığı düşünülebilir. Ancak *ad hominem* olabilmesi için biçim ve tanım gereği “iddia sahibine yöneltilen, tartışılan konuyla alakasız bir saldırı” olması gerekmektedir. Burada bu şart sağlanmamaktadır.

Üslubun saldırgan veya kaba olması safсата olmasının yeter koşulu değildir. Bu yanlış kimi zaman safсата veya değil, herhangi bir akıl yürütme içermeyen hakaret ya da saldırıların da hatalı olarak “*ad hominem*” şeklinde nitelendirilmesine neden olmaktadır.

4. Sonuç

Bilhassa sosyal medyadaki tartışmalarda, tartışılan konuyla ilgisiz olmak üzere kişilerin dil bilgisi ve yazım yanlışlarına dikkat çekildiği görülmektedir. Tartışma içerisinde ortaya çıkan böyle bir argümanın tartışmaya bir katkıda bulunup bulunmadığı ve dolayısıyla bir safсата olup olmadığının tespiti önemlidir. Bu makalede dil bilgisi ve yazım kurallarını konu alan kişiye saldırı argümanlarının konu iddia sahibinin dil ve yazım bilgisi olmadığı sürece bir *ad hominem* olarak değerlendirilebilecekleri analitik olarak ortaya konmuştur.

Türkçede en sık yapılan yazım yanlışlarından biri bağlaç olan ‘de’ kelimesinin hatayla bir hal eki olarak kullanılarak bitişik olarak yazılmasıdır. Bu nedenle sosyal medyada “de ayrı!” uyarısı kalıplaşmış ve neredeyse bir mizah ögesine dönüşmüştür. Twitter’da “de ayrı yazılır” kelime öbeğiyle arama yapıldığında sadece bir ayda (2019 yılının Ocak ayı içerisinde) atılmış 337 adet tweet’e rastlanmaktadır ve bu tweetlerin çoğu farklı *ad hominem* türleriyle uyum göstermektedir.⁹

Safsataları ve alt türlerini tanımlayarak adlandırmak, onların tespitini kolaylaştırır. Ayrıca izleyici nezdinde söz konusu safساتanın tanımlı bir safсата olduğunu dile getirmek izleyicinin safсата etkisiyle mantıksız bir değerlendirme yapmasının önüne geçebilir. Bu nedenle sık karşılaşılan özel biçimleri isimlendirmek yararlıdır. Bahsi geçen alt tür için “*de ayrı safساتası*” adının kullanılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Adam, K. [corbadakikilcik]. (2019, 9 Ocak). De ayrı yazılır sığır [Tweet]. Erişim adresi <https://twitter.com/corbadakikilcik/status/1082945567133712384>

Aybay, L. [aybay, leyla]. (2019, 15 Ocak). Bağlaç olan 'de' ayrı yazılır , 'yazar' hanım. [Tweet]. Erişim adresi https://twitter.com/aybay_leyla/status/1085128931517308928

Balıkesirli, H. [huysuzbalkesli]. (2019, 13 Ocak). Dahi anlamındaki "de" ayrı yazılır. Camide öğretilenler galiba. [Tweet]. Erişim adresi <https://twitter.com/huysuzbalkesli/status/1084563335574626309>

---

⁹ “Twitter Arama: ‘de ayrı yazılır’”, y.y.

Curtis, G. N. (b.t.). Taxonomy of the logical fallacies. Erişim tarihi 20 Ocak 2019, Erişim adresi <http://www.fallacyfiles.org/taxonnew.htm>

Damer, T. E. (2009). *Attacking faulty reasoning: A practical guide to fallacy-free arguments* (6. baskı). Belmont: Wadsworth Cengage Learning.

Duran, V. (2017). Program geliştirme modelleri, çeşitli mantık yaklaşımları ve karmaşık sistemler. V. Kamer (Ed.), *VII. Mantık çalıştay kitabı* içinde (ss. 245-294). İstanbul: Mantık Derneği Yayınları.

Bey, E. [MustafaSecgin1]. (2018, 27 Şubat). Sen önce yazmayı öğren ardından Galatasaray'ı eleştir [Tweet]. Erişim adresi <https://twitter.com/MustafaSecgin1/status/968525987767095296>

Fearnside, W. W., & Holther, W. B. (1959). *Fallacy: The counterfeit of argument*. USA: Prentice Hall.

Hamblin, C. (1970). *Fallacies*. Suffolk: Methuen & Co Ltd.

Kamer, V. (2014). *İnformel mantık açısından "akilyürütme" kavramı üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Türkiye.

Kamer, V. (2016). Feshedilebilir akilyürütme. V. Kamer & Ş. Ural (Ed.), *VI. Mantık çalıştay kitabı* içinde (ss. 245-254). İstanbul: Mantık Derneği Yayınları.

Labossiere, M. C. (2010). 42 Fallacies. Erişim tarihi 20 Aralık 2018, Erişim adresi <https://aphilosopher.files.wordpress.com/2010/09/42-fallacies.pdf>

Groarke, L. (2017). Informal logic. E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Erişim adresi <https://plato.stanford.edu/entries/logic-informal>

Nisbett, R. E., & Wilson, T. D. (1977). The halo effect: Evidence for unconscious alteration of judgments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(4), 250-256. Doi: [10.1037/0022-3514.35.4.250](https://doi.org/10.1037/0022-3514.35.4.250)

Say, C. (2018). *Elli soruda yapay zekâ*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Yayınları.

Sutherland, S. (2015). *İrrasyonel* (5. baskı). İstanbul: Domingo.

Twitter Arama: 'de ayrı' (b.t.), Erişim tarihi 31 Mart 2019, Erişim adresi <https://twitter.com/search?vertical=default&q=%22de%20ayr%C4%B1%22%20since%3A2018-01-01%20until%3A2018-12-31&src=typd>

Twitter Arama: 'de ayrı' + 'cahil' (b.t.), Erişim tarihi 31 Mart 2019, Erişim adresi <https://twitter.com/search?vertical=default&q=%22de%20ayr%C4%B1%22%20cahil%20since%3A2018-01-01%20until%3A2018-12-31&src=typd>

Twitter Arama: ‘de ayrı yazılır’ (b.t.), Erişim tarihi 31 Mart 2019, Erişim adresi <https://twitter.com/search?q=%22de%20ayr%C4%B1%20yaz%C4%B1%C4%B1r%22%20since%3A2018-01-01%20until%3A2018-12-31&src=typd>

Twitter arama: ‘sen önce yazmayı öğren’ (y.y), Erişim tarihi 31 Mart 2019, Erişim adresi <https://twitter.com/search?f=tweets&vertical=default&q=%22sen%20%C3%B6nce%20yazmay%C4%B1%20%C3%B6%C4%9Fren%22%20since%3A2018-01-01%20until%3A2018-12-31&src=typd>

Walton, D. N. (1998). *Ad hominem arguments*. Alabama: The University of Alabama Press.

Walton, D. N. (2006). Poisoning the well. *Argumentation*, (20), 273-307.

Yaran, C. S. (2017). İnförmel mantık: Konular, yaklaşımlar ve katkıları. V. Kamer (Ed.), *VII. Mantık çalıştay kitabı* içinde (ss. 687-695). İstanbul: Mantık Derneği Yayınları.